

Україна:

події,
факти,
коментарі

2013 № 13

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 13 2013

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заступник гендиректора НБУВ

Редакційна колегія:

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Участь Президента України В. Януковича в пленарному засіданні глав держав Вишеградської четвірки та України	4
--	---

Аналітика

Вербицькая Н. Реформа РАН: аргументы «за» и «против»	5
---	---

Гранчак Т. Єгипет: у пошуках балансу	28
---	----

Економічний ракурс

Кулицький С. Про перспективи проекту газопроводу «Ямал – Європа-2» (Закінчення. Початок у попередньому випуску)	34
---	----

Горенко Т. Нова електронна форма звітності: ризики запровадження	43
---	----

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	48
Здобутки української історії та археології	51
Енергоощадні технології	53
Альтернативні джерела енергії	53
Інформаційні технології	55
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	55
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	56
Охорона здоров'я	59
Наука і влада	60

Проблеми інформатизації

Матеріали до Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.)

Тарасенко Н.

Аналітичні аспекти збору та архівування мережевих ресурсів

науковою бібліотекою64

До уваги держслужбовця

Блиндарук С.

Нові надходження до НБУВ 77

Участь Президента України В. Януковича в пленарному засіданні глав держав Вишеградської четвірки та України

Саміт глав держав Вишеградської четвірки (Вишеградської групи) – Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії – відбувся 2–3 липня 2013 р. у резиденції президента Республіки Польща Б. Коморовського у м. Вісла (Республіка Польща) в рамках завершення польського головування в цьому об'єднанні. Четверте головування Республіки Польща у Вишеградській групі пройшло під гаслом «Інтеграція та єдність» і тривало з 1 липня 2012 р. до 30 червня 2013 р.

Ключова тема зустрічі у Віслі – «Об'єднання Центральної Європи у сфері інфраструктури та людського виміру».

Захід у Віслі став логічним продовженням попередніх зустрічей у форматі «В-4+» – зустрічей глав урядів країн Вишеградської четвірки з президентом Франції Ф. Олландом і федеральним канцлером Німеччини А. Меркель (6 березня 2013 р.), а також з прем'єр-міністром Японії С. Абе (16 червня 2013 р.). Особливістю цієї зустрічі є запрошення взяти в ній участь Президента України В. Януковича.

Засідання глав держав Вишеградської четвірки та України відбулося 3 липня.

Потім відбулась окрема зустріч В. Януковича та Б. Коморовського.

Під час саміту В. Янукович поінформував про перебіг виконання Україною зобов'язань у контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Після зустрічі з президентами країн Вишеградської четвірки глава Української держави заявив про готовність України виконати всі висунуті Євросоюзом умови до запланованого на листопад саміту Східного партнерства, на якому планується підписання Угоди про асоціацію.

Також В. Янукович поінформував, що частину необхідних для цього законів Верховна Рада ухвалить цього тижня, решту – у вересні. Він також зазначив, що українська влада шукає спосіб вирішення «справи Тимошенко».

Зі свого боку, Президент Польщі Б. Коморовський запевнив, що країни Вишеградської четвірки підтримують євроінтеграційні прагнення України. Зокрема, президент Польщі підкреслив, що країни Вишеградської четвірки переконуватимуть країни Євросоюзу відзначити успіхи України на шляху євроінтеграції. За його словами, держави-сусіди надзвичайно зацікавлені

в успіхах України на шляху до Європи. Б. Коморовський висловив сподівання, що саміт Східного партнерства у Вільнюсі стане успішним для України.

У свою чергу Президент України В. Янукович подякував колегам за підтримку. «Сприяння з боку Вишеградської четвірки в реалізації європейських перспектив України є для нас надзвичайно важливим», – сказав глава Української держави. В. Янукович також висловив надію, що Угорщина під час свого головування у Вишеградській четвірці продовжить добрі традиції, зокрема в питаннях поліпшення двосторонніх відносин між державами й поглиблення співпраці, у тому числі й у питаннях євроінтеграційних прагнень України (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua). – 2013. – 3.07*).

Аналітика

Н. Вербицкая, собкор «СІАЗ» НБУВ

Реформа РАН: аргументы «за» и «против»

27 июня правительство Российской Федерации объявило о реформе Российской академии наук. Основные положения реформы изложены в законопроекте «О Российской академии наук, реорганизации государственных академий наук и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации», инициированном министром образования Д. Ливановым и поддержанном премьер-министром Д. Медведевым.

В пояснительной записке к законопроекту отмечается, что он разработан «в целях оптимизации организационно-правовых механизмов управления российской фундаментальной наукой, повышения эффективности фундаментальных и поисковых научных исследований, обеспечивающих получение научных результатов мирового уровня».

В соответствии с законопроектом, РАН создается «в целях координации фундаментальных и поисковых научных исследований, проводимых в РФ по важнейшим направлениям естественных, технических, медицинских, сельскохозяйственных, общественных и гуманитарных наук».

В качестве задач академии в законопроекте указаны «изучение и анализ достижений мировой и отечественной науки и выработка рекомендаций по их использованию в интересах РФ».

Для реализации основных задач РАН наделяется функциями научно-консультативного и экспертного органа Российской Федерации и по поручению органов государственной власти «проводит экспертизу крупных научно-технических программ и проектов, мониторинг и оценку результативности

деятельности государственных научных организаций независимо от их ведомственной принадлежности, а также экспертизу результатов научной и (или) научно-технической деятельности, созданных за счет средств федерального бюджета».

Академия также будет готовить доклады президенту и правительству РФ о состоянии фундаментальных наук и важнейших научных достижениях, полученных российскими учеными. Кроме того, она сможет разрабатывать предложения о приоритетных направлениях развития фундаментальных наук и давать рекомендации по их финансированию.

Законопроект предполагает полное изменение структуры РАН, которая из федерального государственного бюджетного учреждения превратится в общественно-государственную организацию, созданную путем объединения трех государственных академий российской академии наук, Российской академии медицинских наук и Российской академии сельскохозяйственных наук. Закон предполагает создание правительством специальных комиссий по ликвидации нынешних РАН, РАМН и РАСХН, которые также выработают критерии оценки академических учреждений.

Организационное, правовое, аналитическое, информационное, финансовое и материально-техническое обеспечение деятельности РАН будет осуществляться аппаратом Российской академии наук. Аппарат РАН – федеральное государственное бюджетное учреждение, возглавляемое директором – руководителем аппарата. Как он будет создаваться, законопроект не поясняет, известно лишь, что директор аппарата будет назначаться правительством по представлению президиума РАН.

Еще одна правительственная структура, которая будет контролировать ученых, – это условное Агентство научных институтов РАН (в законе она называется «уполномоченным федеральным органом исполнительной власти, осуществляющим функции по управлению государственным имуществом научных организаций РАН»). Избавление академии от таких «непрофильных» задач, как управление имуществом и коммунальным хозяйством, по мнению авторов законопроекта, позволит академикам сконцентрироваться на научных вопросах.

Помимо всего имущества РАН, в ведение Агентства научных институтов РАН перейдет часть учреждений академии, в том числе научных институтов. Деятельность НИИ и прочих учреждений оценит правительство, которое поделит их на три группы: те, что переходят в ведение агентства; те, что переходят к профильным ведомствам (например, к Минздраву, Минсельхозу или Минкульту); те, что будут реорганизованы или ликвидированы. Российские академии художеств, образования, архитектуры и строительных наук перейдут в ведение соответствующих федеральных органов исполнительной власти.

Члены-корреспонденты и академики станут членами новой организации на основании своих заявлений, при этом в новой РАН будет только одно звание – академик. Согласно законопроекту, академиками являются ученые, имеющие

гражданство РФ и «выдающиеся научные достижения», избранные пожизненно общим собранием академии в порядке, установленном будущим федеральным законом и уставом РАН. Порядок и условия избрания иностранных членов академии устанавливаются ее уставом. Академики участвуют в общем собрании РАН с правом решающего голоса. Иностранные члены обладают правом совещательного голоса.

В случае систематического неисполнения или ненадлежащего исполнения обязанностей академика РАН он может быть лишен звания и исключен из членов организации. Ходатайство о лишении его звания может вынести на рассмотрение общего собрания президиум РАН или не менее 10 % академиков.

Высшим органом управления академии является общее собрание. Решение о создании региональных отделений (филиалов), участии РАН в международных организациях и «установлении предельного количества» академиков должно приниматься не менее 3/4 голосов членов общего собрания.

Президиум РАН является постоянно действующим коллегиальным исполнительным органом академии. В него входят президент и вице-президенты РАН, а также академики, избираемые в президиум общим собранием. Президент избирается из числа академиков сроком на пять лет, но не более двух сроков подряд. Он представляет на утверждение общего собрания Устав РАН, назначает глав региональных отделений и предлагает президиуму кандидатуру руководителя аппарата.

В законопроекте подчеркивается, что РАН «обладает независимостью и автономией» в своей деятельности. Органы государственной власти РФ, а также власти субъектов не вправе вмешиваться в деятельность Академии и принимать решения, «препятствующие осуществлению задач и функций РАН».

Согласно документу, принятие законопроекта «повлечет возникновение дополнительных финансовых обязательств РФ в размере 514 млн 240 тыс. руб». Увеличение бюджетных расходов связано, в частности, с тем, что все нынешние члены-корреспонденты и академики РАН, РАМН и РАСХН станут академиками, а их ежемесячный оклад должен увеличиться до 50 тыс. р. До реформы зарплата членов-корреспондентов составляла 25 тыс. р., а академика – 30 тыс.

После принятия закона будут переизбраны президиум, вице-президенты и ученый секретарь, принят устав новой РАН и введен трехлетний мораторий на принятие новых членов. Президентом на эти три года станет избранный до реформы глава академии В. Фортов.

Д. Ливанов сообщил, что ученые, работающие в академических институтах, не почувствуют реформы академии, финансирование останется прежним. Будут ли сокращения штата в академических НИИ, он не уточнил. Вероятно, этот вопрос будет решать уже руководство упомянутого выше Агентства научных институтов. В ближайшее время академические НИИ будут работать в прежнем режиме, может поменяться только их руководство.

Перемены начнутся тогда, когда руки у нового Агентства научных институтов дойдут до кадровых вопросов и пересмотра тарифных сеток. Понятно, что при этом в первую очередь пострадают ученые преклонного возраста, которых постараются отправить на пенсию. Вместе с тем Д. Ливанов отметил, что предполагаются ежемесячные пожизненные выплаты таким ученым – в размере 100 тыс. р., а то и больше.

Агентству также придется обеспечить приток новых, молодых кадров в свои НИИ. Но непонятно, какими способами они собираются это делать. На кардинальное повышение зарплат до уровня, который сделает занятие наукой престижной профессией, в бюджете денег не предусмотрено по меньшей мере до 2020 г. По логике вещей, придется менять количество на качество, то есть резко сокращать штаты НИИ, столь же резко повышая зарплаты остающимся или новым их сотрудникам. В настоящее время в структуре РАН насчитывается 436 научных организаций. Здесь трудятся около 100 тыс человек, включая 45 тыс. научных сотрудников. К началу 2013 г. в РАН числились 511 академиком и 750 членом-корреспондентов. Средний возраст академиком РАН – 70 лет, членом-корреспондентов – 66.

В научной среде анонсированная реформа академий наук, а также сопутствующие ее объявлению обстоятельства вызвали преимущественно негативную реакцию. Критики законопроекта, в частности, указывают, что реформа разрабатывалась чиновниками втайне от научного сообщества, текст документа не согласовывался и не обсуждался с научной общественностью, в том числе с представителями РАН.

Вызвало удивление и то, что власти решили начать реформу именно в конце июня. С одной стороны, в РАН буквально месяц назад был избран новый президент – директор Объединенного института физики высоких температур В. Фортов, с которым многие связывали надежды на будущие изменения, идущие изнутри самой академии, а не навязываемые ей извне. С другой – законопроект внесен в Госдуму за неделю до конца весенней парламентской сессии, что вызвало предположения, что принимать его будут с максимальной поспешностью. Сначала глава Комитета Госдумы по образованию В. Никонов даже прогнозировал, что закон примут в третьем чтении уже 5 июля, в последний день весенней сессии. Такой расклад не оставил бы никакой надежды на то, что хоть какое-то подобие обсуждения с научным сообществом будет иметь место. Но затем спикер Госдумы С. Нарышкин заявил, что закон будет принят «после внимательного рассмотрения, проведения тщательных консультаций, круглых столов уже в осеннюю сессию».

Так, президент РАН В. Фортов заявил, что для него известие стало «большим сюрпризом». «Мы разработали свой план реформы, включающий дебиюрократизацию, упрощение многих процедур, и уже начали его двигать, а министерство разработало параллельную вещь. Я не понимаю, зачем это было делать в пожарном порядке», – заявил президент академии.

Консультативные органы при Министерстве образования и науки - Общественный совет, созданный летом 2012 года, и Совет по науке, созданный весной 2013 г. Узнали о готовящемся документе уже после его обнародования и сразу же выступили с призывами к его широкому обсуждению. 1 июля было опубликовано совместное заявление Совета по науке и Общественного совета при Минобрнауки, а также состоялись экстренные заседания президиума РАН и некоторых отделений РАН: Отделения математических наук, Отделения физических наук, Отделения химии и наук о материалах, Отделения историко-филологических наук, а также Санкт-Петербургского научного центра. Были приняты заявления, в которых говорится о том, что академики отвергают подобный путь реформирования Академии наук.

Признавая необходимость повышения эффективности работы РАН и других государственных академий, оба совета считают, что принятие закона без обсуждения с научным сообществом в его нынешнем виде создаст системные проблемы, которые пагубно отразятся на состоянии российской науки. Во-первых, передача управления научными институтами чиновникам и управленцам, в большинстве своем не представляющим себе реальные задачи и нужды научной работы, приведет к массовому падению результативности научной деятельности институтов и лабораторий и конкретных ученых.

Во-вторых, слияние РАН, РАМН и РАСХН нецелесообразно, так как это академии разного уровня, с разным соотношением научных и научно-прикладных исследований. Предлагаемое в рамках закона упразднение звания члена-корреспондента РАН, а также механическое добавление к членам РАН членов РАМН и РАСХН приведет к четырехкратному увеличению числа академиков (более 2000 членов). Результатом будет девальвация этого звания, являющегося в большинстве стран Европы, в том числе и в России, признанием высших достижений ученого. Если уж отказываться от двухступенчатого принципа членства в РАН, то это надо делать постепенно, объявляя выборы только на вакансии академиков. Именно по этому пути пошла Академия наук во Франции. В любом случае, такие вопросы являются внутренним делом Академии наук, и они не должны регламентироваться федеральным законом.

Нашей науке и разнообразным формам научной организации в России необходима глубокая и осознанная реконструкция, приводящая к увеличению продуктивности исследований. Такая реконструкция должна осуществляться не методами «шоковой терапии», а продуманными мерами, подразумевающими наряду с введением новых элементов сохранение и сбережение (а не ломку) всего того лучшего, что оставлено нам предшествующими поколениями российских ученых. Реализация проекта не будет возможной при таком способе его принятия и принудительном навязывании его не только упраздняемым административным структурам, но и всему остальному научному сообществу. Если правительство хочет успеха своих реформ, оно просто обязано

считаться с сообществом, которое должно будет эти реформы проводить, и уметь вести с ними конструктивный и уважительный диалог.

По мнению авторов заявления, принятие и исполнение представленного закона содержит неприемлемый риск уничтожения одного из древнейших и славнейших брендов Российского государства, неоднократно за свою историю доказавшего свое огромное значение для его благополучия и национальной независимости. При этом проект закона не содержит никакой конструктивной компоненты, которая показывала бы, какие позитивные цели и каким именно образом будут достигнуты в результате принятия и исполнения этого закона.

«Мы призываем правительство РФ отозвать нынешний проект закона из Государственной думы и вернуться к его рассмотрению с соблюдением процедуры, утвержденной постановлением правительства РФ № 851 от 25.08.2012 г., и указом президента РФ № 601 от 07.05.2012 г., которая была грубо нарушена. Согласно указанному постановлению, «в случае разработки [органами исполнительной власти] проектов федеральных законов по вопросам... проведения единой государственной политики в области культуры, науки, образования, здравоохранения, социального обеспечения и экологии должно иметь место общественное обсуждение сроком не менее 60 дней».

«Министерству образования и науки следует организовать серьезное и детальное обсуждение законопроекта представителями научного сообщества как внутри государственных академий, так и за его пределами, включая Совет по науке и Общественный совет МОН. Позиция членов наших двух советов – конструктивное, открытое обсуждение решений, направленных как на реорганизацию и совершенствование РАН, так и на сохранение в ней всего работоспособного, того, что приносит научные результаты мирового уровня», – говорится в совместном заявлении.

На заседании президиума профсоюза РАН было принято обращение к научному сообществу. Члены профсоюза заявили, что не намерены мириться с решением правительства, принятым без обсуждения с научной общественностью. «Правительство РФ 27 июня утвердило масштабный план реорганизации академического сектора науки. О причинах таких действий можно гадать. Первое, что приходит на ум ученым, для которых такие действия не в новинку – главным объектом интереса является собственность РАН. Сомнений нет: Российская академия наук будет безвозвратно разрушена, ее имущество распродано, обещанного министром Д. Ливановым подъема российской фундаментальной науки не произойдет. Ясно также, что впереди – массовые увольнения и ликвидация целого ряда институтов», – говорилось в заявлении профсоюза.

В свою очередь, руководство Сибирского отделения Академии наук выступило жестче и просто потребовало отставки правительства в целом и Д. Ливанова в частности. Это требование поддержали и во фракции КПрФ в Госдуме,

в состав которой входит недавний кандидат на пост главы РАН лауреат Нобелевской премии академик Ж. Алферов. По его мнению, «проект закона ужасный. Должен сказать, что никто не ожидал подобного развития событий. Как можно перед периодом летних отпусков вносить закон, кардинально меняющий всю ситуацию, а в сущности ликвидирующий РАН. Поступать так – значит, не считаться с научной средой», – считает ученый. «Единственно правильным ответом на вносимый правительством закон может быть единодушное его отклонение и требование уволить с государственной службы лиц его составлявших и предложивших», – подытожил Ж. Алферов.

Председатель Совета по науке, академик РАН, проректор МГУ им. М. В. Ломоносова А. Хохлов подчеркнул, что в истории России уже были отрицательные примеры некомпетентного управления, которое привело к падению результативности научной деятельности институтов и лабораторий. По его словам, опыт развитых в научном отношении стран показывает, что наиболее эффективным методом управления научными исследованиями является самоуправление научного сообщества.

Он также отметил, что слияние РАН, РАМН и РАСХН нецелесообразно, так как это академии разного уровня, с разным соотношением научных и научно-прикладных исследований.

А. Хохлов заявил, что реорганизация для повышения эффективности работы РАН и других госакадемий необходима, однако в первую очередь для этого должна быть организовано конструктивное и открытое обсуждение предлагаемых решений.

26 ведущих ученых России и мира, получатели мегагрантов, выразили свое критическое отношение к намеченной правительством РФ реформе трех академий. В их открытом письме на имя президента РФ В. Путина и депутатов Госдумы отмечается, что они ясно видят «необходимость продуманной и глубокой реформы российской науки». Вместе с тем они считают, что «предложенная реформа Российской академии наук и других академий вызывает глубочайшие опасения за будущее не только самой академии..., но и всей системы академических институтов и лабораторий, в особенности, о будущем молодых ученых, работающих в этой системе».

«Несмотря на назревшую реформу Российская академия наук остается главным научным учреждением России. Среди всех российских ученых с индексом цитирования свыше 1000 две трети работают в институтах нынешней РАН, и более 400 из этих ученых являются ее членами, – говорится в тексте письма. – Скоропалительность предложенного закона и отсутствие открытого его обсуждения крайнестораживают, поскольку может привести к новому разрушительному удару по науке в России».

В заключение письма его авторы просят президента РФ и парламентариев «приостановить намеченную реформу», «предоставить время для обсуждения реформы с участием правительства и реформируемых академий», а затем

«провести всеобъемлющую, продуманную и прозрачную реформу в течении 12–18 месяцев». По мнению мегагрантников, должна быть проведена такая реформа, которая «получит поддержку российского и международного научного сообщества и обеспечит продуктивную работу Российской академии наук и ее институтов».

Авторы письма также предлагают «создать независимый консультативный совет из числа уважаемых ученых и представителей научных сообществ», который будет помогать процессу подготовки и осуществления реформы. Документ опубликован на русском и английском языках на сайте «Полит.ру».

Письмо подписали эксперты в области механики И. Ахатов и Д. Трещев, математик Ф. Богомолов, эксперт в области машиноведения А. Виноградов, эксперты в области наук о Земле П. Гройсман, П. Колтерман, С. Зилинтинкевич и И. Тиде, астрофизик А. Долгов, эксперты в области медицинских наук и технологий Б. Животовский, Ю. Котелевцев, П. Маккиарини.

Под письмом также стоят подписи физиков Ф. Вагнера, В. Захарова, С. Турицина и А. Устинова, биологов Г. Ениколопова, А. Кондрашова и С. О'Брайена, химиков А. Кабанова, Р. Каптейна и В. Фокина, биотехнолога Д. Мелино, кристаллографа А. Оганова, энергетика З. Стижинского, эксперта в области истории и археологии Д. Функа.

О своем отказе вступать в отреформированную Академию наук заявили академики РАН: математик А. Кряжковский, физик-теоретик Д. Ширков, директор ИПФИ РАН А. Кулешов, а также члены-корреспонденты РАН: математики Ю. Манин и И. Волович, профессор физического факультета МГУ В. Рубаков.

«Если нынешняя академия будет закрыта, то писать письмо о приеме в новую я не стану», – заявил «Полит.ру» академик РАН, дважды лауреат Государственной премии, лауреат медали Дирака В. Захаров. Он – самый цитируемый российский ученый. Его первая научная публикация появилась в 1962 г. С тех пор его работы были процитированы 22 563 раз. Индекс Хирша – 68. Владимир Евгеньевич – доктор физико-математических наук, председатель научного совета РАН по нелинейной динамике, завсектора математической физики в Физическом институте РАН им. Лебедева, профессор Университета Аризоны (США).

Заявления других академиков были не менее жесткими. «Члены президиума придерживаются точки зрения, что законопроект не может быть базой для обсуждения. Главный его недостаток – наносится колоссальный урон российской науке», – заявил академик А. Некипелов. «Очень хочется верить, что здравый смысл возобладает», – добавил ученый, выразив надежду, что закон не пройдет финальные чтения.

По словам А. Некипелова, задача академиков – донести до общества информацию о негативных, по их мнению, последствиях реформы. Он считает, что «разумного в этом законе» нет. В качестве примера А. Некипелов привел норму о том, что иностранные члены РАН становятся членами новой академии автоматически.

Вице-президент РАН, директор Института космических исследований Л. Зеленый заявил, что реформа может негативно сказаться на научной космической программе. Он пояснил, что программа выполняется на основе договоров институтов с Роскосмосом. «Если реформа будет осуществлена, все институты потеряют свой статус и все договоры понадобится перезаключать, на что может потребоваться до полутора лет», – говорит Л. Зеленый.

Особое внимание критики предполагаемого реформирования РАН обратили на создание Федерального агентства, которое будет обеспечивать контроль за использованием имущества научных институтов РАН. По словам Д. Ливанова, агентство предоставит гарантии его целевого использования в интересах развития науки и высшего образования. «У нас сегодня федеральным имуществом распоряжается полугосударственная организация – президиум РАН. При этом возникают огромные злоупотребления. Мы эти функции передаем федеральному агентству, где будет обеспечен 100-процентный контроль за законностью использования федерального имущества, и 100-процентная гарантия его целевого использования», – подчеркнул Д. Ливанов.

Президент РАН В. Фортов в свою очередь отметил, что к идее создания агентства по управлению имуществом относится с «большим скепсисом». «Сомневаюсь, что такой институт с двумя начальниками – один в академии, другой в агентстве – будет хорошо работать», – предположил В. Фортов.

Член президиума РАН Г. Месяц также уверен, что создание агентства по управлению имуществом «однозначно повредит науке». Он заметил, что теперь, чтобы получить материалы для экспериментов, ученым придется выстраиваться в очередь.

Некоторые академики уверены, что ключевой целью данной реформы является то, что у них намерены отобрать земли РАН и после приватизировать все ее имущество. Данный аргумент ученых выглядит, по мнению экспертов, убедительно. На сегодняшний день нет никаких доказательств того факта, что новый государственный орган по управлению имуществом РАН сможет быть более эффективным, нежели академики. В качестве примера может послужить недавняя практика проведения реформы российской армии, в рамках которой для избавления военнослужащих от «несвойственных для них хозяйственных обязанностей», в 2008 г. был учрежден Оборонсервис, на сегодняшний день ассоциирующийся с самым громким коррупционным скандалом, который стоил А. Сердюкову должности министра обороны. Как позднее было установлено, Оборонсервис «помог» российской армии избавиться от всего «ненужного» ей имущества, но с очень большой выгодой для самого министра обороны, а также всех его приближенных. Ущерб оценивается в несколько миллиардов рублей.

«В случае, если этот закон будет принят, российской науке, даже не Академии наук, а российской науке в целом будет нанесен такой удар, после которого она вряд ли сможет оправиться, – считает вице-президент Российской

академии наук С. Алдошин. – Потому что, вдумайтесь, РАН, основная ее функциональная задача – это проведение фундаментальных и поисковых исследований. Вот эта основная задача разрушается, она передается непонятно кому, и Академия наук будет отвечать только за некую мифическую координацию фундаментальных исследований в тех институтах, которые уже не будут подведомственны РАН».

«Никакие организационные меры, никакие институциональные подходы к реформе не могут дать положительного эффекта, если не будет решен главный вопрос – о повышении уровня востребованности науки и результатов научных разработок со стороны как государства, так и со стороны бизнеса», – сказал главный ученый секретарь президиума Санкт-Петербургского научного центра РАН Г. Двас, комментируя предстоящую реформу РАН, РАНН и РАСХН. «Негативные последствия просчитываются достаточно легко, и они будут достаточно серьезными, а будет ли какой-то плюс, совершенно непонятно. Об этом можно было бы говорить, что будет плюс, если бы имелась достоверная информация относительно того, что те или иные средства, выделенные на проведение научных разработок или Академии наук, или Академии медицинских наук, или Академии сельскохозяйственных наук, использовались неэффективно. Но таких данных, к счастью, на сегодняшний день нет. Поэтому побудительные мотивы таких реорганизаций совершенно не понятны», – сказал Г. Двас.

Свою позицию о реформе РАН в блоге на «Эхо Москвы» высказал профессор Физтеха, доктор физико-математических наук, завсектора Института теоретической физики им. Ландау РАН М. Фейгельман. «Реальное содержание “реформы РАН”, по сути, неизвестно никому из ученых – даже президенту РАН. Законопроект (пустой по сути, за исключением того лишь, чтобы РАН распустить) вносится немедленно, и, согласно комментариям из Госдумы, будет принят в течение нескольких дней. Сказанного выше уже достаточно, чтобы квалифицировать это как операцию, проводимую спецназом в тылу противника. Противник для них (в частности) – научные работники России», – отмечает он в этом тексте.

Своя логика есть у чиновников из правительства, затеявших перемены. РАН существует в нынешнем виде с 1991 г. С тех пор она не подвергалась серьезной реорганизации и структурным изменениям, за что в последние годы академию упрекали в неэффективности. В 2013 г. Российская академия наук заняла 193 место из 200 в рейтинге публикаций, составленном журналом Nature.

Действующий министр образования и науки Д. Ливанов неоднократно говорил о необходимости реформировать РАН, за что подвергался критике вплоть до призывов уйти в отставку со стороны академиков.

С точки зрения Д. Ливанова, РАН превратилась в косную, замшелую и неэффективную структуру, которая поглощает выделяемые ей деньги без особой отдачи. Кроме того, по словам Д. Ливанова, государство не устраивает непро-

зрачность финансовых потоков внутри нынешней РАН, а также монополизация ресурсов в академии и отсутствие реальной конкуренции между научными группами. «Реформа РАН запоздала лет на 10, а то и 20, – считает министр Д. Ливанов. – Наконец решение принято. Государство сделало политический выбор. Оно берет на себя ответственность за состояние научной сферы. – Да, по сути дела происходит национализация».

Объяснение такого решения прагматичное: властям не понятно как используется академиком собственность. Из того, что было во владении Академии наук в начале 1990-х, зарегистрировано в установленном порядке только 44 %, из которых 5 % сдается в аренду, зачастую по расценкам в десять раз ниже рыночных..

Из 6 млн га земли, принадлежавших Российской академии сельхознаук в 1991 г., осталось только 3,5 млн, и никто не может объяснить куда делись 2,5 млн. Бюджет одной только Российской академии наук в 2013 г. составляет 64 млрд р. Сколько при этом денег институты получают от сдачи в аренду собственных площадей, земли, техники – не известно.

По словам главы Минобрнауки, российские власти обязаны навести порядок в использовании госимущества, которым распоряжались государственные академии наук. Он также отметил, что собственность РАН после реформы останется в руках государства и будет использоваться только в интересах развития науки.

Кроме Д. Ливанова, критику РАН в той или иной степени поддерживают лауреат Нобелевской премии по физике А. Гейм, известный биолог К. Северинов и экономист С. Гуриев: их имена стояли под опубликованной в 2009 г. «Экспертом» статьей под названием «Шесть мифов Академии наук». А. Гейм в связи с этим напоминает английскую пословицу «Индюшки не голосуют за Рождество»: «Академики не заинтересованы ни в каких переменах». Он также выразил уверенность в том, что для проведения преобразований «нужен хирург, который проведет эту операцию, и, вероятно, он должен быть из Министерства образования».

С тем, что РАН давно нуждается в переменах, согласны и эксперты. «Реформа назрела – против этого, думаю, никто не будет возражать. Во время выборов президента РАН только о реформе и говорили. Но, думаю, РАН не слишком активно реформой занималась, поэтому взялось правительство», – считает генеральный директор ОАО «НИИ молекулярной электроники», академик Г. Красников.

Ректор Российской академии народного хозяйства и Государственной службы при правительстве РФ (РАНХиГС) В. Мау положительно оценил готовящуюся реформу РАН, назвав ее закономерным развитием событий. «Изменения в системе РАН назрели очень давно. Даже тот факт, что предыдущий президент академии занимал свое место в течение 22 лет, говорит, что изменения нужны. Поэтому я бы не стал драматизировать по поводу грядущей

реформы», – сказал он. В. Мау также отметил, что, по его мнению, законопроект о реорганизации РАН является логичным и предсказуемым развитием событий в области науки. «Все государства, кроме, пожалуй, Кубы и Северной Кореи, прошли через это. С Россией будет то же самое», – сказал он.

Кроме того, ректор РАНХиГС сравнил грядущую реорганизацию РАН с реформой Е. Гайдара. Он отметил, что по сложности реформа начала 1990-х даже уступает сегодняшней. «Тогда ситуация была чудовищно болезненной, но интеллектуально понятной. Реформа в РАН менее болезненна, так как касается не абсолютного каждого жителя страны, но она при этом и менее понятна», – сказал ректор.

По словам эксперта, в решении проблем современной российской науки важно расставить приоритеты на ближайшие 10–20 лет, однако специалистов, которые могли бы беспристрастно взглянуть на ситуацию, нет. «Поэтому тем, кто будет заниматься реформой, надо сочувствовать и помогать. Повышение эффективности науки – это трудно», – пояснил В. Мау.

В заключение он заявил, что результатом спора между академиками и представителями министерства станет создание новой, более удобной и отвечающей потребностям современности организации академии. При этом, как отметил В. Мау, не стоит обращать внимание на тех академиков, которые после реформы захотят покинуть РАН. «Может произойти, что из РАН уйдут академики, но это нестрашно – их место займет молодежь. Ведь если ученый может не заниматься исследованиями, то лучше пусть он этого и не делает», – заключил В. Мау.

Сотрудники РАН тоже признают, что реформа необходима. «По-моему, реформа академической науки – это очень хорошо. Главное – сделать ее неотвратимой. А о форме можно договориться», – считает заведующий лабораториями Института молекулярной генетики РАН и Института биологии гена РАН К. Северинов.

Гендиректор Центра по политической информации А. Мухин четко указывает на те составляющие, которые, по его мнению, необходимо реформировать. «Стоит “огласить весь список” претензий критиков РАН в нынешнем виде, чтобы понять, куда и как надо двигаться дальше», – считает он. Первое – это эффективность работы РАН. Сегодня в состав Академии наук входят 501 научное учреждение, 501 академик и 749 членов-корреспондентов. Число сотрудников академии составляет 104 тыс. человек, и лишь половина из них является учеными, остальные – обслуживающий персонал. «Стало быть, на каждого ученого – по административному работнику», – подсчитывает А. Мухин.

Такая арифметика не идет ни в какое сравнение с ведущими в научном отношении странами. 501 научное учреждение в России против 108, 76 и 9 институтов соответственно в Китае, Германии и Франции. Более того, даже в Российской империи на начало XX ст. штат Академии наук составлял 200 человек, из которых 47 были академиками. В СССР в 1940 г. число академи-

ков увеличилось до 120 человек, еще 200 членов-корреспондентов. В составе АН 200 учреждений со штатом сотрудников в 12 тыс. человек. К 1991 г. число учреждений АН увеличилось не намного – до 250. Зато штаты выросли более чем в 10 раз – до 140 тыс. сотрудников. Академиков насчитывалось 320 человек (в 1984 г. было 249 академиков, т. е. за семь лет их число возросло почти на 70 человек), членов-корреспондентов – 580.

При этом, отмечает А. Мухин, начиная с 1991 г., никаких прорывных научных достижений в науке не достигнуто. У ведущих научных организаций мира институтов и сотрудников в разы меньше, а эффективность существенно выше. Вторым пунктом в списке претензий являются низкие рейтинги РАН в мировой науке. По публикации научных статей российские ученые занимают 120-место в списке из 145 стран, одни из самых низких научных показателей в мире.

«Ведь мало не только количество публикаций – их качество слишком низко. В среднем одну статью ученого из российского НИИ цитируют три раза. Статья американского ученого получает 13 ссылок. По среднему числу ссылок на одну публикацию за 1996–2009 гг. мы находимся на 77-м месте – сразу после Нигерии...» – сетует эксперт. Причем ситуация ухудшается: по данным сборника «Индикаторы науки: 2009», удельный вес России в общемировом числе публикаций, индексируемых в WoS (самая авторитетная в мире аналитическая и цитатная база данных журнальных статей), неуклонно снижается, и если в 1995 г. он был на уровне 3,8 %, то к 2007 году упал до 2,42 %. Россия по результатам 2009 г. опустилась на 16-е место по общему количеству публикаций. В прошлом году мы занимали уже 15-е место.

Эксперты отмечают, что у РАН раздутый и неэффективно распределяемый бюджет. И это еще один, третий аргумент в пользу реформы. При бюджете 1,5–2 млрд в г., показатель РАН в 4,7 раза ниже, чем в Германии. В Обществе Макса Планка, подчеркивает А. Мухин, на 1 млн дол. таких затрат приходится 925,8 ссылки на произведенные статьи, а в РАН – только 194,4.

Еще один немаловажный фактор – это возраст ученых. Эксперт отмечает, что средний возраст членов-корреспондентов – 66 лет, докторов наук – 62 года, кандидатов наук – 50,6 лет, научных сотрудников без учёной степени – 40,5 лет. В. Фортову – нынешнему президенту РАН – 67 лет, Ю. Осипову – 76. Молодые ученые уезжают из страны – они не видят для себя перспектив научной карьеры в системе РАН. И это при том, что было замечено, что абсолютное большинство крупнейших открытий в физике и химии было сделано учеными в возрасте 30–35 лет.

А. Мухин настаивает, что неэффективная, не пользующаяся авторитетом в мировой науке, заполненная кадрами предпенсионного и пенсионного возраста, озабоченных лишь формальными показателями своих научных рейтингов, нынешняя Академия наук просто не может производить того продукта, ради которого она и существует – прорывных научных разработок. С учетом все боль-

шего отставания российской науки, при чем, в самых высокотехнологичных секторах, это становится уже вопросом национальной безопасности страны.

«Уже ясно, что необходимо вернуть РАН то содержание, которое закладывалось в нее еще Петром I – научный, экспертный клуб для популяризации науки и проведения научных экспертиз. Как, например, Национальная академия наук США, созданная Линкольном, либо то же Общество Макса Планка в Германии», – подводит итог А. Мухин. Освобождение РАН от всех сопутствующих функций и сосредоточение на главной – проведении научных исследований и оказание экспертной поддержки государству – лишь первый шаг, объявленный правительством.

Разговоры о необходимости реформы давно ведут сами академики, вот только никаких особых изменений не происходило, напоминает член-корреспондент РАН Л. Вайсберг, генеральный директор, научный руководитель НПК ОАО «Механобртехника». «Я верю в благоразумие власти. Я надеюсь, что власть понимает: без полноценного, качественного развития науки никакого социально-экономического движения страны вперед быть не может. Иначе – это проедание фондов, проедание национального благосостояния. Да и в области обороноспособности нашей страны бесконечное количество задач, которые всегда решались и будут решаться наукой – это исторический опыт всего человечества. Поэтому уверен, власть не будет рубить сук, на котором сидят все государство и нация», – отметил ученый.

По его мнению, предпосылки для реформ создают указы президента В. Путина от 7 мая 2011 г. о мерах по реализации госполитики в области образования и науки и о госпрограмме развития науки и технологий. В соответствии с ними принята программа фундаментальных исследований, предусмотрены серьезные меры господдержки образования и науки. «В частности, у нас есть два государственных научных фонда Гуманитарный и технологического развития. Их финансирование увеличивается до 2018 г. до 25 млрд р. в год. Условно говоря, каждый фонд будет иметь по 1 млрд р. в месяц. Это поддержка 500 великолепных научных коллективов с уровнем зарплат, соответствующих мировым», – говорит Л. Вайсберг. Выделяются средства на науку и по другим государственным программам, и весьма приличные. То есть финансирование науки существенно, в разы возрастает. Естественно, возникает вопрос: как превратить эти деньги в реальный научный продукт. «Для этого у нас и есть РАН – главный механизм получения научных знаний в стране. Значит, вопрос идет о тонкой настройке этого механизма, чтобы она была в состоянии это делать», – подчеркнул член-корреспондент РАН.

Л. Вайсберг отмечает, что государственное вмешательство в дела академии можно считать традиционным и благотворным. РАН никогда не была «свободной структурой и обычно работала в условиях жесткой регламентации – вначале по строгим уставам, которые утверждал император, потом по уставам, которые утверждала советская власть. У РАН было только два периода относи-

тельной свободы. Первый – это после революции, с 1917 по 1921 г., когда академия продолжала жить по уставу, утвержденному еще Николаем I в 1836 г. Второй период – это после 1991 г.. Как можно заметить, оба периода были весьма тяжелыми для науки. То есть свобода оборачивалась полным отсутствием государственного финансирования», – напоминает Л. Вайсберг.

По сути, сама история показывает, что четкие регламенты для академии оказывались благом и помогали развитию науки. «Так, в советское время президент Академии больше времени проводил в кабинете завотдела ЦК КПСС по науке, чем в собственном кабинете. Что ничуть не мешало высочайшей эффективности, потому что науку движет не мифическая свобода, а вполне конкретное финансирование», – отмечает академик Л. Вайсберг.

Именно в те годы были созданы ядерная и водородная бомбы, осуществлены масштабные программы по освоению космоса и многое, многое другое, что позволило отечественной науке занять лидирующие позиции в мире. От предстоящей реформы стоит ожидать таких же впечатляющих результатов в будущем, заключает академик.

С необходимостью реформы согласен и действительный член (академик) РАН, директор Института этнологии и антропологии РАН им. Н. Н. Миклухо-Маклая В. Тишков: «Реформа нужна. Вопрос в том, что именно имеется в виду. Наверное, правильно ставить вопрос о слиянии ныне существующих академий в одну, ведь разные отраслевые академии у нас появлялись постепенно и сельскохозяйственная, и медицинская, и образования. Можно также ликвидировать двухступенчатое членство в РАН. Сегодня у нас есть члены-корреспонденты и действительные члены (академики). На мой взгляд, такая система неэффективна: следует оставить только полноправное членство. Что касается роли академии наук в развитии экономики России, связи деятельности Академии и потребностей экономики, то это вопрос к государству. Нужны конкретные заказы на научные исследования».

Президент Российской академии медицинских наук И. Дедов позитивно относится к перспективе вхождения в состав «большой» академии, однако пока не определил своего отношения к финансовым и имущественным последствиям предложенной правительством РФ реформы системы академической науки.

«В целом мы позитивно относимся к тому, что наша академия переходит в более высокий ранг, академики РАМН, члены-корреспонденты РАМН – они заслуженно становятся членами “большой” академии. Кроме того, под одной крышей нет межведомственных перегородок, можно вместе решать вопросы, объединить усилия», – сказал И. Дедов.

«Как будет делиться имущественный комплекс, мы пока не понимаем. Это сложный вопрос», – сказал глава РАМН. Он рассчитывает, что новое госагентство по управлению научными институтами, создание которого предполагает реформа, поможет ученым эффективно распоряжаться собственностью и земельными участками.

Реформа системы государственных академий наук укрепит взаимодействие научных институтов и вузов, считает ректор Санкт-Петербургского государственного политехнического университета (СПбГПУ), член-корреспондент РАН А. Рудской. «У нас абсолютно никакого антагонизма между системой Академии наук и системой научной и образовательной деятельности высшей школы», – сказал А. Рудской. По его словам, в ходе запланированной реформы надо сделать так, чтобы выполнение научных комплексных программ шло «в плотном симбиозе» с научными центрами.

Следует отметить, что до объявления о «ливановской» реформе никакие другие альтернативные варианты реформирования РАН не выдвигались. Во время кампании по выборам нового президента РАН академик В. Фортов в своей предвыборной программе высказал намерение увеличить роль региональных научных центров на Урале, в Сибири и на Дальнем Востоке. По его мнению, эти научные центры могут активно взаимодействовать как с местными университетами, так и с «хозяйствующими субъектами» регионов, помогая им выработать проекты высокотехнологичного производства.

Кроме того, академик призывал активнее привлекать в науку молодых специалистов. Впрочем, никаких конкретных стратегий в его программе предложено не было: В. Фортов упоминает лишь, что в мировой практике «зарплаты ученых должны в 1,5–2 раза превосходить средний региональный уровень», а РАН могла бы частично компенсировать расходы ученых на съем жилья.

Также В. Фортов заявлял о необходимости массового обновления используемых в лабораториях РАН приборов, «возраст которых зачастую измеряется десятилетиями». При этом он настаивал на том, что закупать стоит в первую очередь продукцию отечественных производителей, и даже предложил пустить на эти цели часть резервных фондов, предполагая, что такой шаг может помочь в развитии высокотехнологичного производства в стране в целом.

Поменять российские академические реалии президент РАН планировал также, внедрив систему «постдоков», суть которой состоит в том, что специалист с кандидатской степенью (отсюда и название: англ. *postdoc* – сокращение от *postdoctoral*, «тот, кто занимается научной работой после защиты диссертации») работает по контракту в течение определенного времени – к примеру, нескольких лет. Переход же на постоянную позицию возможен при достижении определенных, заранее оговоренных результатов. Такая схема, как подчеркивает В. Фортов, действует во всех исследовательских центрах США и активно внедряется в других странах. Более того, академик отмечал, что систему постдоков фактически внедрили в отдельных институтах РАН, таких как Институт теоретической физики имени Л. Д. Ландау. По мнению В. Фортова, система постдоков способна привлечь в науку лучшие кадры и будет способствовать мобильности ученых. Эти же аргументы приводил и недавно ушедший в отставку замминистра образования и науки И. Федюкин, говоривший о том, что

в итоге позиция постдока где-нибудь в Сибири должна стать привлекательной не только для местных, но и для столичных ученых.

Еще одна идея, претендующая на новизну, заключалась в изменении системы высшего образования. В. Фортов подчеркивал, что ему близка организация МФТИ. «Я убежден, что система Физтеха является наилучшей, поскольку она дает возможность рано приобщиться к научной работе, дает формат студентам не из учебников, которые пишут люди, которые сами не ведут исследований, а из первых рук тех людей, которые своими поступками и делами делают современную науку. Я считаю, что физтеховская система является в этом смысле оптимальной и ее надо развивать», – говорил ученый перед выборами. Однако если учесть, что сейчас все высшее образование находится в ведении не РАН, а Минобрнауки, симпатии, питаемые новым главой академиком к физтеховской схеме подготовки молодых ученых, вряд ли станут причиной немедленных изменений в университетской среде.

За месяц пребывания на новой должности В. Фортов не успел начать никаких реформ. Правда, вице-президент РАН Л. Зеленый обещает, что в ноябре академики на заседании Совета по науке и образованию при президенте РФ все же предложат свой вариант реформы. К тому времени, впрочем, новый закон вполне уже может вступить в силу.

5 июля депутаты Госдумы приняли законопроект о реформировании РАН во втором чтении. Ко второму чтению поступило большое количество поправок, в том числе от президента РФ, который предложил ряд «концептуальных поправок» в законопроект о реформе Российской академии наук по итогам проведенной им серии консультаций с руководителями отраслевых академий наук и бесед с ними. Пресс-секретарь президента Д. Песков сообщил, что проведены встречи с главой РАМН И. Дедовым, ректором МГУ В. Садовничим, академиком Е. Примаковым, а также бывшим руководителем РАН Ю. Осиповым. «На встречах обсуждалось конкретное положение дел в научных заведениях, а также различные аспекты реформирования Академии наук», – рассказал Д. Песков. Он уточнил, что эти консультации будут продолжены. Президент также внес в Госдуму законопроект «О Российском научном фонде». Он должен поддержать фундаментальные и поисковые исследования, будет проводить конкурсный отбор проектов.

Во втором чтении проект нашел поддержку у 344 депутатов, для принятия необходимо было набрать 226 голосов. Всего депутаты поддержали более 60 поправок в проект. В том числе парламентарии одобрили предложения академиком об организационно-правовой форме РАН. За РАН оставят статус государственного бюджетного учреждения, первоначально планировалось сделать институт общественно-государственным объединением. Депутаты отклонили пункты о формировании аппарата РАН и о возможности ликвидации академии, предложенные в первоначальном варианте. В соответствии с законом РАН может быть только реорганизована, но не ликвидирована.

Три госакадемии – РАН, а также академии медицинских и сельскохозяйственных наук – не будут ликвидированы, а останутся госбюджетными организациями со своими научными институтами и войдут в состав будущей объединенной Академии наук как отдельные юридические лица. Соответствующие поправки будут внесены в законопроект о реформе РАН.

Парламентарии одобрили поправку, позволяющую лишить академика ученого звания. Также принято упразднение звание члена-корреспондента РАН, РАМН и РАСХН. Сотрудникам академий, носящим данные звания, дадут три года для получения статуса академиков.

Обновленную редакцию проекта реформы поддержал и новый глава РАН В. Фортов. По его словам, «проект, который был внесен правительством, фактически дифференцирован и изменен в лучшую сторону. Президент, правительство и Госдума проявили взвешенность и понимание проблемы, поэтому вариант, который будет обсуждаться Госдумой во втором чтении, лишен недостатков, которые были в первом варианте».

Предложенные поправки ко второму чтению законопроекта о реформе системы госакадемий наук означают, что роль Российской академии наук в развитии России будет усиливаться, а сама академия продолжит разработку стратегии своего развития, считает В. Фортов. «Теперь реформирование РАН переходит в разумное, уважительное и заинтересованное русло. Законопроект стал полезнее и адекватнее для нас всех», – заявил глава академии. «Сегодня мы достигли максимума. Дальше роль науки будет только усиливаться, потому что мы получили поддержку президента страны и председателя Государственной думы», – сказал В. Фортов.

Окончательное решение по законопроекту о реформе РАН будет принято осенью, заявил спикер нижней палаты парламента С. Нарышкин. Он также отметил, что законопроект о реформе РАН из третьего чтения может быть возвращен во второе этой осенью. На это, по его словам, у Госдумы есть все законные основания. «В случае если мы выйдем за это время на какие-то существенные поправки и дополнения, а я уверен, что так и будет, то мы вернем документ во второе чтение. Примем предложенные изменения и только после этого утвердим законопроект в окончательном чтении», – заявил думский спикер.

Ожидать быстрых результатов от реформы РАН и прорывных успехов российских ученых в мировой науке, по мнению экспертов, было бы наивно. В перспективе – да, при условии появления в российских НИИ достаточно большого числа амбициозных и при этом хорошо оплачиваемых молодых ученых. Если же эту новую генерацию отечественных ученых не удастся создать достаточно быстро, в течение нескольких лет, максимум десяти, российскую фундаментальную науку ждет если не полный крах, то еще более тяжелый застой, чем тот, от которого призвана избавить науку предлагаемая правительством реформа.

Отдельного внимания заслуживает оценка анонсированной реформы РАН в Украине и оценка в связи с этим перспектив развития украинской науки.

Предложенная реформа Российской академии наук (РАН) может стать непоправимой ошибкой для российской науки, убежден председатель Госинформнауки Украины В. Семиноженко. «Россия на грани большой ошибки, – отметил он, комментируя ситуацию вокруг законопроекта о реформировании РАН. – Реформа науки – это не партизанская вылазка».

По словам председателя Госинформнауки Украины, законодательная инициатива должна исходить из основной цели – развития науки, а не потребности распределения или управления имуществом. По его убеждению, участниками реформирования должны быть те, кто реально понимает, что такое наука, как создаются технологии, как управлять большими научными коллективами и т. д. Имущество РАН и наука – совершенно разные цели.

«С государственной точки зрения такой подход к реформированию навсегда лишит возможности концентрировать научные ресурсы на приоритетных для государства направлениях, – подчеркнул В. Семиноженко и отметил важность системного подхода к реформированию любой отрасли, в том числе и науки. – Успех преобразований во многом зависит от их системного характера». Кроме того, не менее важным является необходимость соблюдения публичности и прозрачности всех этапов реформирования.

При этом он отметил, что в данном контексте именно Украина может стать образцом проведения грамотной и консолидированной реформы отрасли науки. Об этом, например, свидетельствует процесс наработки и обсуждения на экспертном и общественном уровнях новой редакции Закона Украины «О научной и научно-технической деятельности». На сегодняшний день указанный Закон является единственным законодательным актом, который максимально обеспечивает правовые гарантии научной деятельности, но его положения с учетом требований сегодняшнего дня и практики применения требуют обновления и усовершенствования. Чтобы урегулировать проблемные вопросы в сфере научной и научно-технической деятельности, Госинформнауки разработал проект закона в новой редакции, которая осовременит действующий Закон и позволит создать законодательную основу по коммерциализации результатов интеллектуальной деятельности бюджетными научными учреждениями.

Согласно законопроекту, будут внесены изменения во все разделы закона «О научной и научно-технической деятельности», кроме того, он будет дополнен новыми статьями и положениями. Предлагается определить отдельные понятия, изменить и уточнить определения основных терминов. Так, законопроект совершенствует определение понятия «ученый», «научный работник», «научное подразделение», «научная организация», «производственно-ориентированное научное учреждение» и т. д. Принятие документа внесет ясность в вопросы правового регулирования трудовых отношений работников; правового статуса научных учреждений и расширение их возможностей, позво-

лит создать стимулы для развития производственно-ориентированной науки, обеспечить охрану и защиту прав интеллектуальной собственности.

Проектом акта законодательно нормируется создание такого элемента инфраструктуры научной и научно-технической деятельности, который давно существует как Центр коллективного пользования научным оборудованием. Центры создаются с целью предоставления доступа отечественным и иностранным ученым до уникального оборудования при проведении ими научных исследований, в целях создания благоприятных условий для коммерциализации результатов научной и научно-технической деятельности, а также привлечение студентов, магистров, аспирантов и молодых ученых к научно-исследовательским и опытно-конструкторским работам.

Предложенные законопроектом положения создают правовые основания для введения новой организационной формы осуществления научной деятельности – Государственной ключевой лаборатории с соответствующими направлениями научных исследований – как действенного механизма целенаправленного воздействия государства на решение наиболее актуальных проблем развития науки и развитие наиболее перспективных направлений научных исследований. Для стимулирования научных бюджетных учреждений по внедрению результатов собственных научных исследований предлагается новая статья «Создание государственными (бюджетными) научными учреждениями, государственными высшими учебными заведениями III–IV уровней аккредитации хозяйственных обществ с целью использования объектов права интеллектуальной собственности».

С целью развития системы подготовки специалистов ст. 7 «Научное учреждение» действующего Закона дополнена положениями о возможности осуществления образовательной деятельности научным учреждением, в частности: осуществлять обучение по программам последипломного профессионального образования; создавать структурные подразделения (лаборатории), осуществляющие научную и научно-техническую деятельность на базе научной организации или высшего учебного заведения с учетом образовательных программ и тематики научных исследований; учреждать высшие учебные заведения III–IV уровня аккредитации по соответствующим направлениям науки и техники, участвовать в обеспечении учебного процесса и создавать на договорных началах научно-учебные объединения; с целью подготовки и переподготовки специалистов осуществлять подготовку магистров за образовательно-профессиональными программами и программами последипломного образования, а также создавать специализированные кафедры.

Для социальной поддержки научных кадров Украины законопроектом предусмотрен ряд нововведений, которые касаются улучшения социального статуса ученого, материального обеспечения работающих ученых и их пенсионного обеспечения. Кроме того, выполнение проекта позволит усилить государственную поддержку молодых ученых. В частности, предусматривается

первоочередное предоставление служебного жилья молодым ученым, а также обеспечение возможности его строительства за счет средств, выделенных государством в виде приоритетного льготного молодежного кредитования.

Кроме того, проектом акта устанавливается сохранение доплат за ученую степень и ученое звание при определении стипендиального обеспечения аспирантов, создание системы государственных молодежных стипендий, премий и грантов.

Не менее важным является тот факт, что принятие новой редакции Закона о научной и научно-технической деятельности обеспечит финансирование научной сферы, в частности расширение системы грантового финансирования научных и научно-технических проектов. Законопроект содержит новую статью, которая предусматривает создание Государственного фонда прикладных исследований. Создание такого фонда, который будет оказывать грантовую поддержку проектам по проведению прикладных научных исследований и разработок, направленных на разработку новых конкурентоспособных технологий и/или их составляющих, будет способствовать созданию новых и модернизации существующих производств для нужд предприятий.

Принятие Верховной Радой Украины в новой редакции законопроекта о научной и научно-технической деятельности, разработанного Госинформнауки, должно усилить украинский научный потенциал и решить неотложные проблемы ученых, считает заслуженный деятель науки и техники Украины, доктор экономических наук, кандидат физико-математических наук, заведующий межотраслевой лабораторией МОН Украины и НАН Украины по проблемам формирования и реализации научно-технологической политики Центра исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г. М. Доброва НАН Украины А. Попович.

«Я был в рабочей группе, которая готовила новую редакцию законопроекта о научной и научно-технической деятельности, практически два года. Стоялось много дискуссий, обмен мнениями, много было разных споров. Принятая парламентом новая редакция законопроекта должна прекратить определенные проявления деградации украинского научного потенциала, что, к сожалению, наблюдаются в этой важной сфере. У нас более чем втрое уменьшилось количество людей, занимающихся наукой, уже не говоря о том, что устарело оборудование и эксперименты проводятся практически в челночном режиме, ученые вынуждены выезжать, ставить свои эксперименты за рубежом. А следовательно, это не развитие отечественной науки, а какой-то паллиатив. А обновленная редакция закона в значительной мере позволит преодолеть определенные негативные явления, решить неотложные проблемы», – сказал он.

По словам А. Поповича, определенные пункты законопроекта являются достаточно формальными, однако, в целом, документ должен расширить возможности ученых и будет стимулировать поступление средств в украинскую

науку. «В новой редакции у научных работников появляется возможность входить в разные акционерные общества, внося туда интеллектуальную собственность. Новый Закон также призван уменьшить бюрократизацию, которая подавляет украинскую науку. Есть статья по увеличению финансирования науки, прежде всего предусмотрено увеличение возможностей привлечения небюджетных средств. Государство должно стимулировать вложение средств в науку со стороны предпринимателей, а этого фактически до сих пор нет», – отметил А. Попович.

Тем временем отдача отечественных ученых на 1 дол. инвестиций в науку в пять раз выше, чем от ученых США, и в семь раз выше, чем от японских коллег, заявил председатель Государственного агентства по вопросам науки, инноваций и информатизации Украины В. Семиноженко. По его словам, индекс, который рассчитывается как количество научных публикаций в стране, зарегистрированных в базе статей Scopus, в расчете на 1 млн долларов совокупных расходов (государственных и частных) на науку в стране, превышает 7,0. «Для сравнения, аналогичный показатель ученых Японии не превышает 1,0, а в США – 1,3, что соответственно, в семь и в пять раз меньше, чем индекс эффективности научной работы украинских ученых», – констатировал В. Семиноженко.

Следовательно, убежден он, такой уровень интеллектуальной отдачи от инвестиций в научно-техническую сферу в Украине убедительно свидетельствует, что наука является важным конкурентным преимуществом страны на мировом уровне и является приоритетной сферой государственного внимания.

В. Семиноженко также отметил, что научные разработки в Украине приблизительно на 60 % финансируются компаниями и из других внебюджетных источников. Бюджетное финансирование составляет около 40%. «Если говорить о бюджетном финансировании, то эта цифра в этом году составляет 4,9 млрд грн. Это то, что относится к Общему фонду государственного бюджета, то есть, собственно, и является государственным бюджетом. Если посчитать хозрасчетные работы, заказы, в том числе и иностранные, то эта цифра составляет приблизительно 40 % общего финансирования научно-технических разработок как фундаментального, так и прикладного характера. Сумма государственного финансирования укладывается в абсолютно разумные рамки. Единственное, что общее финансирование очень отстает от программы экономических реформ Президента Украины», – сказал В. Семиноженко.

В. Семиноженко также отметил, что в Европе наука финансируется из бюджета только на 30–33 %, львиную же долю берет на себя бизнес. «Там очень развитой сектор науки, которая работает в компаниях, а поэтому уровень высоких технологий в экономике Европы, к сожалению, намного выше, чем в Украине, поэтому и цифра государственного финансирования у нас на 10 % больше. Для примера, в Польше государственное финансирование составля-

ет 60 %, в России – 70, а в Японии – 20», – добавил председатель Госинформнауки.

Старт российской реформы почти наверняка вызовет соблазн реализовать что-то подобное и в Украине. Осуществить это будет сравнительно несложно: «научного лобби» во власти сейчас фактически нет, а большинство экспертов (и с провластной, и с оппозиционной сторон) убеждены, что НАН – это отжившее «сталинское» детище.

В то же время, очевидным является факт, что НАН даже в условиях хронического безденежья до сих пор умудряется не только продуцировать фундаментальные результаты мирового уровня, но и предлагать «прорывные» технологии (которыми, к сожалению, больше интересуются за рубежом).

И если НАН будет «реформирована» именно по нынешнему «сценарию Ливанова – Медведева», это реально будет означать конец естественных и технических наук в Украине. Ведь до сих пор наука в Украине выживала не благодаря, а вопреки государству, которому (в отличие от России) ученые вообще не нужны и которое финансирует своих ученых на уровне африканских стран. Однако украинская наука как-то существовала, поскольку НАН руководили консервативные, но влюбленные в науку академики (при этом НАН оставалась, наверное, последней в сегодняшней Украине большой государственной структурой, где назначение на руководящую должность еще осуществляется по профессиональным критериям, а не по желанию обеспечить «хлебное место» нужному человеку). Если же украинской наукой будут руководить чиновники нынешнего МОН, результат окажется прогнозируемым, – это наглядно видно из того, что творится сегодня в университетах и в системе аттестации научных кадров.

Поэтому следует помнить: нынешняя Украина по ряду причин политического и экономического толка не имеет, к сожалению, шансов в ближайшем будущем перейти к англо-саксонской университетской системе организации науки (поскольку там университеты имеют большие деньги и неограниченную автономию – а ни того, ни другого им в Украине теперь никто не даст!). Реальный выбор, стоящий перед украинской наукой сегодня, – это либо сохранение академической системы (что совсем не исключает необходимости усиленной накачки «научных мышц» университетов и постепенного реформирования самой НАН), либо же гибель целых научных направлений, определяющих научно-технический прогресс. Ведь от ликвидации академии не выиграет никто: если сегодня погибнут биологические или физические учреждения НАН, то завтра придут в упадок и соответствующие факультеты университетов.

Следовательно, если Россия все же реформирует РАН, Украина должна еще семь раз подумать: а нужно ли идти этим же путем? Ведь современная наука – это сверхсложная система, создающаяся десятилетиями. Разрушить ее можно быстро, а восстановить «с чистого листа» – почти невозможно (это

підтверджує опыт Бразилії, Мексики, Ірландії, Турції, вкладуючих сказочніе, по українським меркам, денги в создание у себя сьвременной науки, но до сих пор не достигших даже нынешнього українського урвня).

Т. Гранчак, заввіділу СІАЗ НБУВ

Єгипет: в пошуках балансу

Резонансною новиною початку липня став арешт 3 липня президента Єгипту М. Мурсі військовими країни. Тепер уже колишнього главу держави тримають в ізоляції в будівлі Міністерства оборони. У Каїр введено війська й бронетехніку. Військові взяли під контроль усі важливі об'єкти, зокрема аеропорт, автотрасу Каїр – Александрія і держтелебачення.

Крім самого президента, заарештовано лідерів його партії «Свобода і справедливість», що є політичним крилом «Братів-мусульман». Видано ордери на арешт ще 300 членів руху, яких звинувачують у підбурюванні до насильства.

Телезвернення головнокомандувача Збройних сил генерала А. Фаттаха ас-Сісі про відсторонення М. Мурсі від влади викликало справжній захват серед опонентів влади. За його словами, у Єгипті буде створено тимчасовий уряд і в країні відбудуться дострокові вибори. Крім того, текст нинішньої Конституції буде переглянуто спеціальним комітетом. У ЗМІ діятиме обмежена цензура, головним органом державного управління стане Верховний конституційний суд. «Ми тимчасово заморожуємо дію Конституції. Голова Вищого конституційного суду візьме на себе виконання обов'язків керівника країни на час перехідного періоду. Також буде проведено дочасні вибори президента», – оголосив А. Фаттах ас-Сісі.

Як повідомляють ЗМІ, голова Конституційного суду Єгипту А. Мансур склав присягу виконувача обов'язків президента країни. На церемонії складення присяги М. Мансур похвалив дії армії й учасників масових демонстрацій, які призвели до відсторонення М. Мурсі. Тимчасовий глава Єгипту видав наказ про прийняття Конституційної декларації. За наказом, протягом 15 днів у країні сформуують Конституційну асамблею, яка розроблятиме зміни до Конституції. Протягом чотирьох місяців новий проект Основного закону внесуть на референдум. У документі йдеться, що тимчасовий глава Єгипту матиме право видавати закони після консультацій з тимчасовим урядом.

Також декларація встановлює терміни проведення президентських і парламентських виборів у країні. Вибори до законодавчого органу Єгипту мають відбутись за два місяці після конституційного референдуму. Після скликання нового парламенту в нього буде тиждень для того, аби призначити дату президентських виборів.

Що стосується реакції на події самого М. Мурсі, вочевидь, він передбачав такий розвиток ситуації – в Інтернеті з'явилося його заздалегідь записане звернення.

«Я залишаюся законно обраним президентом Єгипту. Усі мають поважати Конституцію. Згідно з нею, необхідно організувати парламентські вибори», – сказав М. Мурсі.

Його прибічники називають те, що відбулося, військовим заколотом. По всій країні вони влаштовують зіткнення з протестуючими й навіть військовими. Найзапекліші відбувалися в Александрії, де сторони закидали одна одну камінням. На площі біля мечеті Рабія аль-Адвія а також у Каїрського університету мітинги ісламістів на підтримку М. Мурсі блокувала військова техніка й зав'язалася перестрілка. «Брати-мусульмани» відмовляються визнавати нові власті Єгипту. «На боці президента М. Мурсі – закон, і ми, його прихильники, готові померти за свого лідера», – стверджують прибічники президента.

Як зазначають оглядачі, дійсно, не можна вважати, що площа Тахрір – це вся країна. На традиційно релігійній єгипетській периферії популярність ісламізму стабільно висока. Прірва між нею і світським населенням великих міст за один рік правління М. Мурсі збільшилася настільки, що країна опинилася на порозі громадянської війни. «Реальність така, що хаос почався після серії помилок, учинених і політиками, і військовими в перехідний період. Наприклад, були проведені парламентські вибори до ухвалення нової Конституції. Але найгірше, звичайно, був поділ суспільства на ісламістів і лібералів. Це дуже небезпечне розмежування», – вважає експерт Центру стратегічних і політичних досліджень Аль-Ахрам Абдель Гавад Алі.

Ситуація ускладнюється важкою економічною кризою, яку, як вважають експерти, зміна влади лише загострить. Запаси зерна в країні закінчуються, а дешеві коржикі – основна їжа єгипетських бідняків. Черги на бензоколонках розтягуються на декілька годин. Золотий запас країни стрімко вичерпується. З початку «арабської весни» економіка Єгипту пішла в «круте піке». Переговори про іноземні кредити, які вела команда М. Мурсі, залишилися незавершеними. В Арабській Республіці проживає 85 млн осіб, приріст населення – 1,5 млн на рік, щорічно на ринок праці виходять понад 1 млн осіб, а робочих місць не більше 300 тис. «Новий демократичний уряд – це прекрасно. Але чомусь ми ще не чули планів рішення економічних проблем. Усі говорять про Конституцію, це, звичайно, дуже важливо. Але її можна обговорювати протягом років, а економічні реформи нам потрібні просто зараз», – зазначає політолог С. Хагрес.

Істотне погіршення соціально-економічного стану країни стало тим тлом, на якому виникла чергова політична криза в країні, що розпочалася 30 червня після масових акцій протесту проти правління президента-ісламіста М. Мурсі й реакцією на яку стали викладені вище дії військових Єгипту. При цьому

політичні баталії в Єгипті не вщухають з початку 2011 р., коли в результаті серії вуличних демонстрацій відбулася відставка президента країни Х. Мубарака (саме це було головною вимогою демонстрантів упродовж двох з половиною тижнів протестів). Вимогу про відставку президента, що займав найвищу державну посаду упродовж 30 років, спричинили незадоволення людей рівнем безробіття і мінімальної заробітної платні, нестача житла, зростання цін на продукти, відсутність свободи слова, низький рівень життя і структурно-демографічні фактори.

Тоді, на початку лютого 2011 р., тисячі прихильників Х. Мубарака вступили в зіткнення з демонстрантами на площі Тахрір. Вони почали розбирати барикади, споруджені опозиціонерами. Прорвавшись до демонстрантів, вони почали відбирати в них антиурядові плакати, що спровокувало бійки. У прямому ефірі телеканал «Аль-Джазіра» показав, як протестантам вдалося зловити атакуючих і знайти в них посвідчення структур безпеки. Водночас, як повідомило Reuters, Міністерство внутрішніх справ Єгипту спростувало звинувачення опозиції, що переодягнуті поліціанти брали участь у бійках в центрі Каїра.

Віце-президент Єгипту О. Сулейман і прем'єр-міністр країни А. Шафік розпочали переговори з представниками різних єгипетських політичних сил щодо пошуку шляхів виходу з кризи. За різними даними, частина опозиційних рухів, представлених серед демонстрантів на площі Тахрір у центрі столиці Єгипту, погодилася вести попередній діалог з владою. Водночас найбільш категоричний противник президента Х. Мубарака колишній глава МАГАТЕ М. аль-Барадаї заявив про свою категоричну відмову від будь-якого діалогу до відставки тодішнього глави держави.

На переговорах між представниками єгипетської влади та опозиції було досягнуто угоди про створення Комітету з конституційної реформи. За словами представників влади, передбачалося, що комітет, до якого мали увійти юристи й політики, підготує до початку березня проект конституційної реформи й пакет законопроектів, спрямованих на демократизацію політичного життя Єгипту.

Перше засідання Комісії з конституційної реформи відбулося 9 лютого 2011 р. Було запропоновано змінити шість статей Основного закону Єгипту (зокрема, ст. 76, 77, 88, 93, 179, 189). Статті 76 і 77 стосувалися правил висунення кандидатів у президенти й кількості термінів президентського правління, адже за Основним законом на той час глава держави міг висувати свою кандидатуру на вибори необмежену кількість разів. Крім того, для висунення кандидата в президенти необхідно було зібрати підписи багатьох депутатів обох палат парламенту, що унеможливило висунення незалежних кандидатів чи кандидатів від партій, які не мали чисельного представництва в парламенті. Очікувалося, що в результаті конституційної реформи умови висунення кандидата в президенти буде спрощено, а також буде встановлено об-

меження на кількість президентських термінів. Стаття 88 обумовлювала проведення парламентських виборів, висунування кандидатів, контролю за перебігом голосування і підрахунком голосів. Стаття 93 – порядок подання і розгляду апеляції на підсумки парламентських виборів. Стаття 179 – про особливі заходи в справі протистояння терористичній загрози, ст. 189 – безпосередньо процедуру внесення змін до Конституції зі сторони глави держави або депутатів парламенту.

Нагадаємо, Конституція Єгипту була прийнята під час референдуму в кінці 2012 р. У розроблянні Основного закону брали участь в основному представники «Братів-мусульман», ісламістської партії, яка висунула М. Мурсі на посаду президента. Нова Конституція, зокрема, встановлювала, що президент Єгипту може перебувати на своїй посаді протягом двох термінів по чотири роки кожен. У країні також мала бути створена національна рада безпеки, очолювана президентом, до якої мали увійти ключові фігури уряду, у тому числі прем'єр-міністр, міністр оборони й голова розвідки.

Тим часом деякі статті залишилися незмінними порівняно з попередньою Конституцією. Так, державною релігією в країні визнавався іслам. Крім того, Конституційна асамблея Єгипту проголосувала за закони шаріату як фундамент нової Конституції країни. Таким чином, головним джерелом права в північноафриканській державі мали стати мусульманські догми.

На думку спостерігачів, текст Конституції виявився суперечливим поєднанням ліберальних цінностей, ісламських догм і принципів державного соціалізму. Окремі оглядачі називають прийняття цієї Конституції найбільшою помилкою М. Мурсі. Він й організація «Брати-мусульмани», яка стояла за ним, не врахували того, що, наполягаючи на своєму проєкті Основного закону, вони ще більше розділили країну й налякали хоча й розрізнені, але досить впливові ліві й ліберальні сили, а також світсько налаштовану інтелігенцію.

Що стосується безпосередньо М. Мурсі, його прихід до влади відбувся у 2012 р. після перших в історії країни вільних демократичних виборів. У другому турі він «взяв верх» над генералом А. Шафіком, набравши 51 % голосів. Майже одразу після перемоги він почав усувати політичних опонентів, заблокував роботу парламенту й судів, а також приступив до гонінь на журналістів. У результаті цих дій, а також нездатності уряду підняти економіку популярність М. Мурсі різко пішла на спад.

М. Мурсі так і не зміг стати президентом усіх єгиптян. Можливо, тому що так і залишився, незважаючи на формальний вихід, функціонером організації «Брати-мусульмани». Її стратегічні завдання, що мають на увазі «повзучу ісламізацію країни», не збіглися з уявленням значної частини єгиптян про своє майбутнє.

Напередодні останніх липневих подій президент М. Мурсі запропонував опозиції взяти участь у нараді з підготовки змін до Конституції країни.

У телезверненні, яке тривало понад дві з половиною години, М. Мурсі оголосив, що чекає лідерів усіх партій, щоб обрати голову Конституційної наради. Єгипетський президент також розповів, що з метою «національного примирення» він планує створити комітет, до якого увійдуть впливові громадські фігури, у тому числі мусульманські й християнські священнослужителі. Утім, як бачимо, ці заходи виявилися запізнілими.

Опитані Російською службою «Голосу Америки» аналітики вбачають головну причину подій в Єгипті в гострій політичній кризі. На думку експерта Центру арабських досліджень Інституту сходознавства РАН Б. Долгова, криза назріла ще під час останніх президентських виборів в країні. «Як відомо, приблизно трохи більше половини виборців проголосувало за представника сил політичного ісламу М. Мурсі, – нагадав він. – **А інша половина виборців голосувала проти нього. Виникло дуже хитке положення».**

На його думку, до кризи призвело те, що М. Мурсі не зміг вирішити або хоча б приступити до вирішення тих соціально-економічних проблем, проти яких і були спрямовані «все напруження і порив єгипетської революції в січні 2011 р.». «По-друге, зіграв свою роль його явний **курс на ісламізацію країни**, – додав Б. Долгов, – що **категорично не подобається тій частині населення, яка не приймає ісламський проект**. Крім того, М. Мурсі узяв на себе функції і виконавчої, і законодавчої, і судової влади, хоча й заявив, що робить це на певний період. Проте його називали в Єгипті новим фараоном».

У свою чергу директор політичних програм Міжнародного центру за справедливу політику С. Зацепілов упевнений, що основна причина революції в Єгипті полягає в політиці «Братів-мусульман», що прийшли до влади. **«Вони не відображають у своїх поглядах всього різноманіття єгипетського суспільства, надзвичайно стурбованого посиленням порядків ісламізму і в керуванні державою, і суспільним життям країни»**, – констатував він.

Ще одну з причин С. Зацепілов убачає в тому, що Єгипет став «катастрофічно нестабільною країною». «Немає балансу сил. Компромісу не спостерігається зараз і, мабуть, не спостерігатиметься ще довго», – прогнозує він.

Єдиною структурованою силою в Єгипті політолог назвав армію. «Вона знову виходить на перший план, виступивши в ролі арбітра. Це єдина стабілізуюча сила, здатна якоюсь мірою забезпечити збереження державності», – резюмував С. Зацепілов.

Президент Інституту Близького Сходу Є. Сатановський, коментуючи ситуацію в Єгипті, зазначає: «Хто знав, як поведеться Мурсі? Чи міг він бути мудрим правителем як Мохамед Алі Джина або Кемаль Атаюрк? Чи міг він домовитися з армією або з опозицією? Чи міг він взагалі зрозуміти, у якій країні він живе, замість того щоб намагатися її ісламізувати? **Дуже перегнув палицю».**

Що стосується перспектив розвитку політичної кризи в Єгипті, експерт звертає увагу на те, що такого роду події тривають покоління три, тобто 75–80

років. «Вони можуть закінчитися чим завгодно, навіть зникненням держави з карти, громадянською війною, абсолютною кризою з неймовірною кількістю жертв... Те, що ми спостерігаємо, – чергова стадія процесу деградації Єгипту як держави, розсип цієї країни по цілому ряду напрямів. Ніякого оптимістичного прогнозу в мене немає. Армія – останній з нерозвалених інститутів Єгипту. Вона спробувала зупинити процес його деградації... Але чим це скінчиться, хто ж знає? Вони робитимуть нову Конституцію, створять Консультативну раду, яка включатиме і військових, і представників цивільної еліти, і релігійних діячів. Але Конституція – це лише папірець. А країну створюють люди», – підкреслює С. Сатановський.

З такою думкою перегукується теза видання «Голос України» (<http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=296592>. – 5.07.2013) з посиланням на більшість зарубіжних експертів, які прокоментували ситуацію в Єгипті, стосовно того, що західні стандарти й рекомендації виявляються недостатніми інструментами для демократичних змін у тих країнах, де тривалий час підтримувалась авторитарна форма правління. Утім, висновок видання щодо того, що в Єгипті поки що не сформовано фундамент демократії, виглядає дещо одностороннім. Ідеться про те, що створені в Єгипті демократичні інститути отримали різне демократичне наповнення. Обравши демократичним шляхом М. Мурсі, громадяни Єгипту виявили готовність до користування інститутом виборів. Утім, намагання обраного глави держави наповнити інститут президентства «феодалним» змістом самовладдя спричинило опір з боку громадськості, який, за висловом видання «Дзеркало тижня» (http://dt.ua/WORLD/perezavantazhennya-revoluciyi-u-yegipti-pochalosya-z-masovih-areshitiv-islamistiv-124551_.html, 4.07.2013), варто розглядати як «перезавантаження революції». Отже, на переконання спостерігачів, очевидно тільки одне – намагання створити в Єгипті ісламістський режим з тріском провалилися.

І тут варто говорити про те, що події в цій одній з найбільших і найвпливовіших країн арабського сходу продемонстрували суспільну потребу в пошуку не лише нових моделей державного управління, а й нового стилю в керуванні державою, суспільний запит на тих лідерів, які могли б претендувати на лідерство в загальнонаціональному масштабі, які усвідомлювали б значення суспільного компромісу для збереження цілісності нації і держави (*Матеріал підготовлено з використанням таких джерел: euronews* (<http://ua.euronews.com/2013/07/04/egypt-s-army-takes-control-but-denies-it-is-a-military-coup>); *TCH.ua* (<http://tsn.ua/svit/viyskovi-yegiptu-skinuli-prezidenta-i-skasovali-konstituciyu-300877.html>); *Відомості.UA* (<http://vidomosti-ua.com/world/70505>); *Аргументы и факты* (<http://www.aif.ru/society/article/64789>); *Радіо «Свобода»* (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/25036381.html>); *Фондовый рынок Украины* (<http://fundmarket.ua/news/pryezident-yegipta-aryestovan-v-stranye-nye-dyeystvuyet-konstituziya-20130704112850>); *Голос Америки* ([33](http://www.golos-ameriki.ru/content/egypt-</p></div><div data-bbox=)

president/1694943.html); *Первый канал* (<http://www.Itv.ru/news/world/236689>); *euronews* (<http://ru.euronews.com/newswires/2017112-newswire>); *ZN.UA* (http://dt.ua/WORLD/perezavantazhennya-revoluciyi-u-yegipti-pochalosya-z-masovih-areshtiv-islamistiv-124551_.html).

Економічний ракурс

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Про перспективи проекту газопроводу «Ямал – Європа-2»

(Закінчення. Початок у попередньому випуску)

2. Європейський газовий ринок: стан і перспективи

Таким чином, за умов більш глибокого аналізу інформації, виявляється, що попри доволі гучну інформаційну кампанію навколо проекту «Ямал – Європа-2», реальні перспективи його реалізації поки вельми невизначені. На користь цієї тези говорять такі аргументи. Зокрема, деякі аналітики звертають увагу на те, що за умов реалізації задекларованих російською стороною намірів збільшити потужності «Північного потоку» і, особливо, збудувати «Південний потік» й газопровід «Ямал – Європа-2» сукупні транзитні потужності з транспортування російського газу до європейських країн зростуть майже до 400 млрд куб. м на рік, тоді як реальні обсяги експортних поставок російського природного газу в цей регіон останнім часом перебувають на рівні близько 150 млрд куб. м на рік. І це при тому, що попит на газ у Європі знижується.

Тому ключовими для перспектив реалізації проекту газопроводу «Ямал – Європа-2» є визначення ймовірних обсягів експорту російського газу до країн ЄС та його ціни у майбутньому. А вони залежать як від загальних обсягів споживання газу в Європі, так і від результатів реалізації антимонопольної політики Євросоюзу на його газовому ринку. Зокрема, оглядачі деяких ЗМІ звертають увагу на те, що споживання природного газу в Європі продовжує падати. У 2012 р. цей процес відбувався не настільки швидко, як у 2011 р., коли скорочення попиту на газ, за даними Міжнародної енергетичної організації (МЕА), становить 8 %, але все-таки доволі відчутно – майже 2 % або 10 млрд куб. м. І однією лише економічною депресією пояснити це неможливо. Так, у III кварталі 2012 р. спостерігалось найнижче квартальне споживання газу в Європі за останні 10 років. Причому якщо загальне споживання газу

в Європі скоротилося на 2 %, то поставки скрапленого природного газу (СПГ) впали більше ніж на чверть, з 83 до 60 млрд куб. м, при тому що всі попередні роки вони стабільно зростали. Найбільше скорочення поставок – на 43,6 % – припало на Великобританію, поставки в Італію скоротилися на 17,8 %, в Іспанію – на 16 %. Утім, саме на імпорт СПГ об'єднана Європа робила основну ставку, починаючи свої ринкові перетворення на газовому ринку, оскільки саме поставки СПГ створювали неабиякі перешкоди для традиційних експортерів трубопроводного газу й сприяли початку загальноєвропейської кампанії з перегляду довгострокових контрактів на поставки природного газу.

Однак СПГ надзвичайно мобільний, легко змінює напрямки своїх поставок, у чому до недавньої пори європейці бачили його основну перевагу для монополізації свого газового ринку, минулого року потік від берегів Європи на ринок Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР), де ціни на газ значно вищі. Так, протягом 2012 р. різниця в цінах між цими двома регіонами коливалася від 150 до 350 дол. за 1 тис. куб. м. У результаті, наприклад, надзвичайно залежна від поставок СПГ Іспанія змушена була платити за нього майже азіатську ціну. Більше того, європейці програють і контракти на майбутні поставки СПГ. Так, з 55 нових контрактів, укладених в 2012 р., компанії з Європи підписали лише п'ять, причому за чотирма з них країна-одержувач не зазначена, тобто газ ще може змінити свого адресата. 50 контрактів, що залишилися, припадають на країни АТР і Латинської Америки. Деякі європейські аналітики цілком тверезо оцінюють ситуацію. Немає ніяких гарантій, що при відновленні попиту на газ у ЄС в майбутньому СПГ, що за підсумками 2011 р. становив п'яту частину всього європейського імпорту, залишиться таким же доступним » і за обсягами, і за цінами поставок, як це було останніми роками. Ситуація на ринку СПГ різко й знезапечно змінилася. До аварії на японській АЕС «Фукусіма-1», зазначають деякі аналітики, великі обсяги СПГ, що стали непотрібними США через видобуток власного сланцевого газу, поплили в Європу, створивши в ній ілюзію необмеженості й відносної дешевини цього ресурсу. Але відразу після аварії на «Фукусімі» поставки СПГ розвернулися, насамперед до Японії, яка нині готова платити рекордно високі ціни за настільки необхідні їй енергоресурси.

Однак навіть за таких обставин минулого року падіння попиту на природний газ у Європі не припинилося. Європейці водночас не відмовлялися від поставок СПГ, як таких. Просто ціни на СПГ в АТР виявилися значно вищі, що й призвело до зміни географії його потоків. Таким чином, потенціал великих обсягів європейського попиту на СПГ нікуди не зник, і, за певних обставин, він цілком може поновитись. Так, у розмові з Deutsche Welle член наглядової ради Інституту енергетичних стратегій Ю. Корольчук зазначив, що до осені цього року ціни на спотовому європейському ринку газу будуть особливо низькими. «Улітку 2013 р. ціна газу на європейському спотовому ринку мо-

же стати менше 300 дол. Якщо Україна встигне закачати у свої газосховища хоча б декілька мільярдів кубометрів цього газу, ми отримаємо майже 30-відсоткову економію», – сказав експерт. Перші поставки газу німецькою RWE через Польщу відбулися за ціною 350–360 дол. за 1 тис. куб. м, додав Ю. Корольчук.

Поряд з цим оглядачі ЗМІ наголошують, що заміну імпорту природного газу європейці знайшли у форсованому споживанні вугілля, що стало непотрібним у США. І з цим пов'язаний колапс європейської системи з торгівлі квотами на викиди CO₂. Таким чином можна вважати, що саме демонополізація європейського газового ринку, у тому числі й за рахунок скорочення частки на ньому окремих великих постачальників цього товару стає для європейського істеблішменту одним із ключових напрямів економічної політики.

Заміні споживання газу вугіллям у Європі, особливо за ймовірності перманентної фінансово-бюджетної кризи, що загрожує деяким державам зони євро, сприяє й висока ціна газу. Адже статистика говорить, що саме підвищення цін на енергоносії, особливо на природний газ, протягом останнього десятиріччя було вирішальним чинником зростання комунальних тарифів у європейських країнах. Так, якщо ще на початку 2000-х років вартість енергоносіїв у середньому зростала щорічно приблизно на 4 %, то вже у кризовому 2008 р. показник зростання перевищував 10 %. Однак потім темпи зростання цін значно сповільнилися. Особливо серйозні коливання в кризовий період відбувалися в газовому сегменті: у 2008 р. ціни різко зросли майже на 25 %, зате вже в наступному – впали на 13 %. Очевидною причиною такої динаміки є кон'юнктура на ринку енергоносіїв, яка швидко змінюється: як безпосередньо газу, так і нафти, до ціни якої зазвичай прив'язані довгострокові газові контракти. За даними British Petroleum, середня ціна постачань газу для ЄС підскочила більше ніж на 40 % у період кризи 2008–2009 рр. І в цьому контексті прагнення європейців скоротити витрати на дорогий імпортований газ цілком закономірні.

До речі, можна вважати, що ця політика вже почала приносити європейцям певні дивіденди. Зокрема, на початку березня нинішнього року «Газпром» заявив про чергове зниження своїх прогнозних експортних цін на газ на європейському ринку на 2013 р. Так, якщо на початку року ціна експортного газу прогнозувалась на рівні 402 дол./тис. куб. м, то за новим прогнозом аналогічний обсяг природного газу в середньому буде коштувати 366 дол. Таким чином цінові орієнтири «Газпрому» наблизилися до показників спотового ринку. Експерти вважають, що за рахунок зниження ціни російська компанія розраховує збільшити поставки свого газу на європейський ринок. При цьому зазначається, що раніше подібна цінова гнучкість не була характерна для «Газпрому». Утім, зростаюча конкуренція змусила цю російську компанію змінити свою маркетингову стратегію. Водночас ряд аналітиків припускає, що за рахунок наявних інфраструктурних переваг і гарантій поставок великих об-

сягів газу «Газпром» зуміє повернути втрачені позиції на європейському ринку. Поряд з цим висловлюється думка, що нинішнє зростання цін на спотовом ринку має сезонний характер, тому для серйозної зміни ринкової кон'юнктури потрібні більш фундаментальні фактори, які поки не простежуються.

У свою чергу, перспективи розвитку європейського газового ринку залежать від світових тенденцій розвитку аналогічних ринків. Однак перспективна ситуація на міжнародних газових ринках доволі невизначена. І ця невизначеність пов'язана із:

- стрімким розвитком міжнародних ринків скрапленого природного газу та збільшенням його частки в сукупному світовому споживанні газу;

- значним поширенням технологій та збільшенням обсягу видобутку «нетрадиційного» газу з тих родовищ, розробка яких до останнього часу була економічно не вигідною. Для позначення цього явища використовується термін «сланцева революція»;

- зміною ролі морських родовищ у світовому видобутку газу;

- прогресом технологій вилучення газу з морських газогідратів.

Завдяки прогресу в технологіях скраплення природного газу та його транспортування протягом 2000-х років стрімко зростали обсяги міжнародної торгівлі СПГ. Міжнародні газові ринки, що мали ізольований макрорегіональний характер, почали об'єднуватись у єдиний глобальний газовий ринок. Збільшення пропозиції СПГ на світовому ринку призвело до того, що міжнародні ціни на газ стали нижче за раніше прогнозовані.

Поштовхом до зміни географії міжнародних поставок СПГ стала «сланцева революція» – стрімке нарощування обсягів видобутку нетрадиційного газу в Північній Америці. Сегмент сланцевого газу в США за останні 10 років зріс з нуля до 20% сукупного обсягу видобутку газу й докорінно змінив ціни на північноамериканському газовому ринку. У разі його подальшої успішної реалізації, чинник нетрадиційного газу може радикально змінити співвідношення розподілу запасів і видобутку газу в світі. Видобуток нетрадиційного газу в майбутньому може значно збільшити його пропозицію, а поширення цього енергоресурсу у світі зробити більш рівномірним. Утім, дані про запаси нетрадиційного газу в світі поки вельми наближені, іноді – протилежні за змістом. Різняться й дані про собівартість його видобутку: від 90 до 250 дол. США/тис. куб. м. Наголошується на загрозах екологічного характеру, якими супроводжується видобуток нетрадиційного газу. Така невизначеність обумовлена об'єктивними й суб'єктивними причинами. Утім, на думку фахівців Citigroup, зміни, спричинені «сланцевою революцією», відбудуться протягом найближчих 7–10 років.

Наведені вище зміни на міжнародних газових ринках призвели до переоцінки перспектив розробки деяких великих морських родовищ вуглеводнів. Адаже освоєння таких родовищ вельми капіталомістке й вимагає значного

періоду часу, що ставить під сумнів доцільність розробки деяких з них. З цих причин нещодавно було ухвалене рішення про припинення робіт на гігантському Штокманівському родовищі газу в Баренцовому морі, де разом з російським «Газпромом» брали участь французька Total і норвезька Statoil.

З іншого боку, згідно з експертними оцінками, у 2015–2017 рр. очікується значне збільшення пропозиції СПГ і відповідне зниження спотових цін на газ. У подальшому, у міру посилення зв'язків між різними макрорегіональними міжнародними ринками газу, ціна газу на європейському ринку до 2020 р. може встановитись на рівні 300–350 дол. США/тис. куб. м, а можливо й дещо менше.

Величезні запаси газу також містяться в газогідратах (метангідратах), що вкривають дно світового океану. Поки не виріше проблему економічно вигідного видобутку газу з газогідратів. Але наприкінці січня 2013 р. Міністерство економіки, торгівлі та промисловості Японії оголосило про початок першого у світі дослідного видобутку газу з морських покладів метангідратів. За сприятливих обставин промисловий видобуток газу може початися через п'ять років. Запасів метану одного родовища може вистачити на 10 років повного енергетичного самозабезпечення Японії. У разі успіху ситуація на міжнародних газових ринках може радикально змінитись.

Наведені вище чинники невизначеності майбутньої ситуації на міжнародних газових ринках, мабуть, вплинули й на прогнози цін на газ. Зокрема, Міністерство економічного розвитку Росії у квітні цього року опублікувало прогноз соціально-економічного розвитку Російської Федерації на трирічний період, який вказує на те, що до 2016 р. конкуренція північноамериканського сланцевого газу змусить «Газпром» знизити експортні ціни на газ. Так, міністр економічного розвитку А. Белоусов повідомив про ризики зниження нафтових цін, особливо у 2016–2017 рр. У цей період ціна на нафту може впасти до 90–95 дол. США за барель. А до рівня міжнародних нафтових цін, як відомо, прив'язані російські експортні ціни на газ у довготермінових контрактах «Газпрому» з його європейськими покупцями.

У документі Мінекономрозвитку також вказується на зростаючу конкуренцію між Росією, США й країнами Близького Сходу на світовому газовому ринку. При цьому російські посадовці визнають, що нинішній рівень експортних цін «Газпрому» на території колишнього Радянського Союзу не бере до уваги середньої світової ціни на газ, особливо дешевий американський сланцевий газ. За прогнозом цього відомства до 2016 р. експортні ціни на російський газ поступово знизяться до 329 дол. США/тис. куб. м. Нині середня ціна газу, що поставляється «Газпромом» до Європи – 399,9 за 1 тис. куб. м, тоді як спотові ціни на природний газ на європейському хабі NBP – 363 дол. США/тис. куб. м. Згідно з розрахунками Міністерства економічного розвитку Росії експортні ціни на російський газ будуть зростати тільки до 2014 р. (до 411 дол./тис. куб. м), а потім, у міру підвищення рентабельності й

нарощування видобутку нетрадиційних видів газу в США та інших країнах, поновиться процес зниження цін (до 381 дол./тис. куб. м до 2016 р.). Тому російський «Газпром» буде змушений розробляти компромісні варіанти цін на експортований ним газ для збереження своїх конкурентних позицій на європейському ринку.

До того ж доволі багато прогнозів міжнародних цін на газ за межами 2017 р., що їх розробляли різні інші організації та окремі експерти, також вельми невтішні для російського «Газпрому»: ціни на газ (звичайно зіставні) знижуватимуться.

Водночас цілком очевидно, що подальша експансія «Газпрому» на європейський ринок, який є для нього основною зоною експорту газу, вимагатиме від цієї компанії відповідних інвестицій. Останні, у свою чергу, залежать від її доходів. Утім, необхідно наголосити, що останнім часом фінансово-економічний стан російського «Газпрому» ускладнився. Так, деякі оглядачі наголошують, що «Газпром» дедалі більше відчуває негативні наслідки революції на світовому газовому ринку: за останній рік прибуток монополіста зменшився майже вдвічі, капіталізація компанії знизилася майже на третину й упала нижче 100 млрд дол. США, при цьому не підтвердилися масштабні запаси газу в Східному Сибіру, а компанії-імпортери або масово й по кілька разів отримували значні знижки, або ж справи щодо зниження ціни російського газу й досі перебувають у судах.

За інформацією ЗМІ, з посиланням на звіт російського газового холдингу, складений за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), «Газпром» у 2012 р. скоротився виторг від продажу газу на 6 % порівняно з попереднім роком – до 2,656 трлн руб. (тобто близько 90 млрд дол. США). При цьому чиста виручка від продажу газу в Європу та інші країни збільшилася за рік на 2 % – до 1,469 трлн р., в основному за рахунок збільшення середніх цін продажу його на 6 %, що частково компенсувало зниження обсягів продажу газу в натуральному виразі на 4 %, або на 5,6 млрд куб. м. Виручка ж «Газпрому» від продажу газу в країни колишнього СРСР знизилася на 17 % – до 529,5 млрд руб. (близько 18 млрд дол.). Причиною цього стало падіння обсягів продажів газу в натуральному виразі на 19 %, або на 15,6 млрд куб. м, що було частково компенсовано зростанням середніх цін його продажу, виражених в рублях (включаючи митні збори), на 12 %. Водночас виручка від транспортування газу зросла на 11 % – до 125,386 млрд р. здебільшого за рахунок збільшення обсягів транспортованого газу для незалежних постачальників, а також зростання транспортних тарифів. У результаті чистий прибуток «Газпрому» у 2012 р. скоротився на 37 % – до 556,3 млрд р. порівняно з 882,1 млрд р. за 2011 р. Як бачимо, на тлі скорочення доходів від продажу газу його транспортування стає для «Газпрому» усе прибутковішим бізнесом. Щоправда, така ситуація пов'язана насамперед із монопольним положенням «Газпрому» на російському ринку газотранспортних послуг.

З іншого боку зниження прибутковості основного напрямку комерційної діяльності «Газпрому» висуває на порядок денний бізнесу цієї компанії проблему ранжування її інвестиційних проєктів за ступенем важливості, що визначатиме, по суті, перспективи їх реалізації. Звичайно, це стосується й перспектив реалізації проєкту «Ямал – Європа-2» в останньому варіанті запропонованому Польщі російською стороною.

3. Економічні й політичні аспекти реалізації проєкту «Ямал – Європа-2»

Проведений вище аналіз дає підстави для попередніх висновків щодо перспектив реалізації нового Ямальського газопроводу, який, з огляду на правову історію цього проєкту, не зовсім коректно називають «Ямал – Європа-2». Перспективи цього проєкту доцільно розглядати саме в контексті тенденцій розвитку європейського газового ринку й збільшення сукупних потужностей із транспортування на цей ринок російського газу. Цей аналіз та інші дослідження беручи до уваги дослідження СІАЗ НБУВ, демонструють, що в майбутньому обсяги споживання газу в європейських країнах будуть, мабуть, менші, ніж це прогнозувалось у докризовий період. Тим більше, що останнім часом спостерігалось деяке скорочення споживання та імпорту газу в Європі.

Однією з ключових причин такого скорочення була висока ціна природного газу, у тому числі й російського, для споживачів. На майбутнє ж прогнозується зниження міжнародних цін на газ, враховуючи ціни на європейському ринку. Поряд з цим керівництво Росії та «Газпрому» останніми роками наполегливо заявляє про свої наміри з нарощування потужностей з транспортування газу до європейських країн саме в обхід території України. У результаті реалізації намірів сукупні потужності з транспортування російського газу до європейських країн, беручи до уваги українську газотранспортну систему, до кінця нинішнього десятиріччя можуть сягнути, за оцінками експертів, 400 млрд куб. м газу на рік.

За таких обставин і з урахуванням перспективи зниження цін на газ у Європі, ключовими економічними чинниками вибору маршрутів поставок газу може стати вартість його транспортування, яка безпосередньо впливає на ціну газу для споживачів. Витрати ж на транспортування трубопровідного природного газу визначаються насамперед вартістю будівництва й ремонту газопроводів. Українська ж газотранспортна система в цьому плані має серйозні конкурентні переваги перед ГТС, які Росія вже створила і має намір створити ще.

Заради справедливості треба визнати, що й питомі та загальні капітальні витрати на будівництво газопроводу «Ямал – Європа-2» за останньою російською версією теж значно менші від аналогічних витрат на будівництво й експлуатаційний ремонт «Північного потоку» та «Південного потоку». Тому,

мабуть, варто оцінювати перспективи реалізації проекту «Ямал – Європа-2», згідно з підписаним меморандумом, разом із перспективами будівництва III та IV ниток «Північного потоку» і «Південного потоку» в повному обсязі. Якщо ж виходити з цих позицій, то газопровід «Ямал–Європа-2» цілком конкурентоспроможний за критерієм питомих і загальних капітальних витрат, які будуть закладатись у ціну газу, експортованого «Газпром» до Європи. Однак якщо припустити, що в експлуатацію буде введено всі задекларовані російською стороною до будівництва на європейському напрямку магістральні газопроводи, то цілком імовірно формування надлишкового потенціалу з транспортування російського природного газу на європейський ринок.

До цього слід додати, що, згідно з експертними оцінками, у перспективі (через 5–7 років) цілком імовірно формування ситуації, коли на європейському ринку сукупна пропозиція газу може істотно перевищити сукупний попит на нього. Причому відбуватиметься це не лише завдяки збільшенню обсягів поставок російського газу, а й за рахунок нарощування поставок газу на європейський ринок з інших країн. Відповідно, можна очікувати й зниження цін на газ, від якого виграють європейські споживачі. Причому останні одночасно зацікавлені в стабільності поставок російського газу й мінімізації витрат на його транспортування, що впливає на споживчу ціну газу. За цими критеріями українська ГТС має серйозні конкурентні переваги порівняно з газопроводами, які «Газпром» має намір збудувати до Європи в обхід України в майбутньому. До того ж, враховуючи останні зрушення у відносинах європейських імпортерів газу з «Газпром», викликає також певні сумніви можливість цього холдингу нав'язувати європейцям вигідні насамперед російському газовому монополісту шляхи транспортування газу й відповідно – ціни його продажу.

До того ж ще наприкінці 2011 р. деякі експерти наголошували, що виходу «Північного потоку» на повну потужність можна буде очікувати у 2015 р. І лише тоді вже можна буде оцінювати масштаби переформатування системи газопостачання Європи. Водночас ухвалення ЄС III енергетичного пакета фактично забороняє реалізацію «Південного потоку» в запланованому «Газпром» і його європейськими партнерами вигляді (*Сапрыкин В. «Северный поток», «Южный поток» и другие подвиги «Газпрома» // Зеркало недели. – 2011. – № 46. – С. 1, 9*).

Також варто згадати, що провідний аналітик російського Фонду національної енергетичної безпеки С. Мітрахович висловив упевненість, що розмови про «Ямал – Європа-2» дадуть можливість «Газпрому» і В. Путіну закрити тему будівництва III і IV ниток «Північного потоку» і не споруджувати їх раніше за газопровід через Білорусь і Польщу. У контексті вельми невизначеної ситуації щодо перспективних обсягів споживання газу в ЄС, зростаючої конкуренції на європейському газовому ринку та зниження прибутковості експортних операцій «Газпрому» такий сценарій подій видається цілком

імовірним. Вочевидь саме тому реалізацію проекту «Ямал – Європа-2» задекларовано на 2018 р. Тобто видається, що російська сторона поки сама ще чітко не визначилась зі своїми планами щодо цього магістрального газопроводу. Це дає підстави припустити, що остаточне рішення стосовно реалізації цього проекту фактично прийматиметься, мабуть, не раніше 2015–2016 рр.

Тому цілком закономірно, постає питання «Які ж економіко-політичні чинники можуть вплинути на реалізацію проекту газопроводу “Ямал – Європа-2”»? Звичайно, ці чинники різні в Росії і в Польщі. Поза сумнівом керівництво Росії, і про це говорить оприлюднення згадуваного вище прогнозу Міністерства економічного розвитку РФ щодо перспективної динаміки міжнародних цін на газ, припускає різні варіанти розвитку ситуації в газовій сфері в майбутньому. Тому й більш реалістичним видається припущення, що нещодавне підписання російсько-польського меморандуму за проектом «Ямал – Європа-2» для російської сторони було насамперед політичним актом, що мав на меті цілий ряд цілей. Серед останніх могли бути вплив на внутрішньополітичну ситуацію в Польщі; створення передумов для погіршення польсько-українських відносин; тиск на Україну в питанні створення російсько-українського консорціуму з керування українською ГТС тощо.

Це, однак, зовсім не означає, що керівництво Росії ігнорує суто економічні цілі цього проекту. Значення саме економічних аргументів на користь реалізації проекту «Ямал – Європа-2» у його нинішньому російському тлумаченні зростатиме, якщо керівництво Росії відмовиться від різних варіантів створення тих чи інших нових потужностей у рамках проектів «Північний потік» і «Південний потік».

Також залежно від зміни внутрішньої і зовнішньої економічної і політичної ситуації в Польщі цілком може змінюватись ставлення до проекту «Ямал – Європа-2» у його нинішній російській трактовці. Адже у Польщі де-факто існують соціальні групи, які економічно й політично зацікавлені в реалізації цього проекту. Однак нині в Польщі, як і в Росії, меморандум щодо проекту «Ямал – Європа-2» став каталізатором радше політичної, ніж економічної активності зацікавлених осіб і соціальних груп.

У суто ж економічному плані динаміка ставлення до нинішнього варіанту реалізації проекту «Ямал – Європа-2» у Польщі, мабуть, залежатиме від того, чи вдасться налагодити в цій країні видобуток значних обсягів власного газу, насамперед нетрадиційного, та імпорт газу неросійського походження, враховуючи скраплений газ через термінал у Свиноуйсьці. Більш зрозумілою ситуація з цих позицій стане, мабуть, через 2–3 роки. Тобто, як і у випадку з Росією, на польському напрямку перспективи реалізації проекту «Ямал – Європа – 2» стануть більш визначеними у 2015–2016 рр.

Таким чином, можна стверджувати, що на сьогоднішній підписаний у квітні нинішнього року російсько-польський меморандум за проектом «Ямал – Європа-2» є, по суті, міжнародним російським політико-дипломатичним захо-

дом із вельми невизначеними економічними перспективами його реалізації. Судячи з усього, останні стануть більш зрозумілими десь у 2015 – 2016 рр. *(При підготовці роботи було використано такі джерела інформації: АРАТТА. Український національний портал (<http://www.aratta-ukraine.com>). – 2013. – 15.05; Арктика-инфо (<http://www.arctic-info.ru>). – 2013. – 15.03; ВЗГЛЯД.РУ (<http://www.vz.ru/news/2013/4/5/627562.html>); ОАО «Газпром» (<http://www.gazprom.ru>); Деньги.Ua (<http://dengi.ua/news>). – 2013. – 22.04; Електронні Вісти (<http://elvisti.com>). – 2013. – 5.04; ЗАО «Газета.Ру» (<http://www.gazeta.ru>). – 2013. – 5.04; Зеркало недели. – 2011. – № 46; Киевский ТелеграфЪ (<http://telegrafua.com/news/276494/print/>). – 2013. – 4.04; Корреспондент.net (<http://ua.korrespondent.net>). – 2013. – 15,17.05; Накануне.RU (<http://www.nakanune.ru>) – 2012 – 19.09; Реальна економіка (<http://real-economy.com.ua>). – 2013. – 30.04; Сегодня (<http://www.segodnya.ua>). – 2013. – 5, 11.04; Finance.ua (<http://news.finance.ua>). – 2013. – 19.04.; iPress.ua (<http://ipress.ua>). – 2013. – 15. 05; Oil&Gas Eurasia. – 2013. – 25.04).*

Т. Горенко, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Нова електронна форма звітності: ризики запровадження

Нагадаємо, Міністерство фінансів до Нового року приготувало подарунок у вигляді наказу – придбання касових апаратів з функцією створення контрольної стрічки в електронному вигляді стало обов'язковою умовою підприємницької діяльності.

Наказ Міністерства фінансів № 1057 «Про затвердження Вимог щодо створення контрольної стрічки в електронній формі в реєстраторах розрахункових операцій та модемів для передачі даних та Порядку передачі електронних копій розрахункових документів і фіскальних звітних чеків реєстраторів розрахункових операцій дротовими або бездротовими каналами зв'язку до органів Державної податкової служби» набрав чинності від 5 листопада 2012 р.

Це означає, що в режимі онлайн усі операції, які повинні проводитися через касовий апарат, автоматично відслідковуватимуться контролюючими органами. Якщо в апарата відсутня функція створення контрольної стрічки в електронному вигляді, то продавцю необхідно буде придбати новий РРО або спеціальний модем, який приєднуватиметься до апарата й дасть змогу формувати цю контрольну стрічку в електронному вигляді.

На виконання цього рішення Державна податкова служба України підготувала й опублікувала на своєму сайті Наказ від 21.12.12 р. № 1159 «Про

затвердження Державного реєстру реєстраторів розрахункових операцій». Цим наказом затверджено Державний реєстр реєстраторів розрахункових операцій (РРО) з урахуванням моделей реєстраторів, внесених відповідними наказами ДПС України й рішеннями Державної комісії з питань електронних систем і засобів контролю і керування товарним і грошовим обігом при Кабінеті Міністрів України, у новій редакції. З переліком РРО, якими рекомендовано користуватися, можна ознайомитися на сайті ДПСУ.

Разом з тим вступили в дію зміни до закону щодо функціонування платіжних систем. З цього моменту Національний банк отримав право вводити обмеження на розрахунки готівкою.

Інша важлива зміна стосується роздрібно́ї торгівлі: торговельні точки повинні бути обладнані платіжними терміналами. За відмову в прийомі картки заклад буде оштрафовано на 8,5 тис. грн.

Після цих подій та ажіотажу, який виник, депутати О. Кужель, О. Продан, О. Мирний, С. Баландін, В. Лук'янов, С. Тігіпко 30 травня зареєстрували законопроект № 2087а-1, що передбачає відстрочку штрафів на рік. Прес реліз про це було розіслано всім зацікавленим ЗМІ. Наводимо його текст.

«Відтермінування відповідальності за відсутність модемів в касових апаратах»

Сьогодні Верховна Рада України прийняла рішення про відтермінування штрафних санкцій за відсутність модемів та інтернет-звітності в касових апаратах до 01.01.14.

Законопроект “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Податкового кодексу України” щодо відстрочення настання відповідальності за неподання електронної звітності”, реєстр. № 2087а-1, який підписали депутати усіх фракцій, підтримало 293 депутати.

“Я два місяці узгоджувала відтермінування з урядовцями, місяць ми виносили проект в зал - аж до блокування трибуни депутатами УДАРу та оголошення перерви. Тепер завдання Президента підписати та оприлюднити цей Закон до 1.07.2013 р., а завданням депутатів є підготовка комплексного законопроекту щодо внесення змін до Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” з тим, щоб нарешті спростити звітність та адміністрування касових апаратів. І ми зробимо цей проект разом з підприємцями, частина уже підготовлена головою Миколаївської обласної профспілки малого та середнього бізнесу “Єднання” О. Герасимчук, і відпрацюємо його в профільному комітеті. А також ми зробимо все для того, щоб новий комплексний проект так само підтримали усі фракції Верховної Ради України”, – заявила О. Продан».

Крім того, Європейська бізнес-асоціація звернулася з відкритим листом до Прем'єра М. Азарова з проханням збільшити адаптаційний період на рік – до 1 липня 2014 р.

Водночас Головне науково-експертне управління підготувало висновок до цього законопроекту.

«Висновок Головного науково-експертного управління 20.06.2013

Головне управління, проаналізувавши законопроект, вважає за доцільне зазначити наступне.

Порядок подання суб'єктами господарювання до органів державної податкової служби по дротових або бездротових каналах зв'язку звітності, пов'язаної із застосуванням реєстраторів розрахункових операцій, був запроваджений 2 грудня 2010 року Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України” № 2756-VI (із наступними змінами). З 1 липня 2013 року набирають чинності норми підпункту 9 пункту 25 розділу I Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України” № 2756-VI, якими встановлені санкції в передбачених Законом розмірах за кожний випадок неподання такої звітності до органів державної податкової служби.

Звертаємо увагу, що набрання чинності норм щодо встановлення санкцій за кожний випадок неподання такої звітності до органів державної податкової служби відстрочувалось протягом 2011 та 2012 років законами України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України” № 3609-VI та “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення деяких податкових норм” № 4834-VI.

Головне управління щодо пропозицій законопроекту вважає за доцільне зазначити, що питання запровадження відповідальності суб'єктів господарювання за вказані порушення має вирішуватися виключно в площині технічної спроможності виробників РРО забезпечити фактичну потребу в них у встановлені терміни, а також виконання відповідних технічних вимог до зазначених РРО, передбачених законодавством, зважаючи, зокрема, на те, що згідно зі ст. 12 Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” на території України дозволяється застосовувати лише ті реєстратори розрахункових операцій, які включені до Державного реєстру реєстраторів розрахункових операцій. При цьому Положення про Державний реєстр реєстраторів розрахункових операцій затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Враховуючи зазначене, для прийняття зваженого рішення щодо внесеного законопроекту доцільно отримати висновок Кабінету Міністрів України, який

відповідно до п. 3 ст. 116 Конституції України забезпечує проведення фінансової, податкової політики щодо фактичної можливості у суб'єктів господарювання забезпечити вимоги Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» у встановлені законодавством строки».

Проте до сесійної зали цей документ у строк так і не надійшов. Отже, обіцянка Міндоходів відстрочити санкції за використання старих касових апаратів зависла в повітрі. З 1 липня 2013 р. податківці почнуть масово штрафувати підприємців за відсутність касових апаратів, забезпечених функцією електронної передачі даних про проведені розрахунки в міністерство напряму.

У підприємців було майже півроку, щоб оснастити касові апарати спеціальними модемами або придбати нове обладнання. Проте це зробила лише десята частина всього бізнесу в Україні. У кожній із сторін свої аргументи: у Міндоходів запевняють, що створили всі умови, щоб бізнес безболісно перейшов на оновлене обладнання, а в підприємницькому середовищі вважають, що міністерство намагається створити черговий фундамент для корупційних поборів. За задумом податківців, більш жорсткий контроль розрахункових операцій дасть змогу, по-перше, скоротити обсяги тіньового обороту виручки, а по-друге, зменшити кількість виїзних перевірок.

За даними податкового відомства, в Україні зареєстровано близько 280 тис. одиниць РРО. Середня вартість одного касового апарата становить від 2–3 тис. до 9 тис. грн. Тобто заміна обладнання для великої торговельної мережі може вилитися в кілька сотень тисяч доларів, повідомив виданню «Експерт» керівник Секретаріату Ради підприємців при Кабінеті Міністрів А. Забловський. Прості підрахунки показують, що бізнесу доведеться разово викласти зі своєї кишені не менше 560 млн грн для того, щоб адаптуватися до нових вимог. Причому це не враховуючи витрат на утримання касових апаратів (плату за інтернет-зв'язок, підтримку з боку сервісного центру РРО тощо), які сягають 100–200 грн на місяць на один апарат.

«До того ж введення електронної звітності не касувало паперові звіти і журнали, а це нонсенс», – зазначила глава Всеукраїнського об'єднання підприємців «Фортеця» О. Продан. Бізнесу доведеться викласти зі своєї кишені не менше 560 млн грн для того, щоб адаптуватися до нових вимог у сфері РРО. Причому це не враховуючи витрат на утримання касових апаратів.

Замінити обладнання ще взимку було неможливо. Справа в тому, що Міндоходів затвердило оновлений перелік РРО, у якому зазначені як дозволені до використання апарати, тільки 5 березня 2013 р. Тобто до цієї дати навіть за всього бажання підприємці не могли закуповувати обладнання. Тоді були схвалені до установки лише сім моделей апаратів, хоча їх півсотні на українському ринку. І тільки у квітні їх кількість розширилася до двох десятків.

«Станом на 7 червня нинішнього року до Державного реєстру РРО вже включено 49 нових моделей РРО, які забезпечують передачу контролюно-

звітної інформації. Крім того, на загальнонаціональному рівні впроваджено систему зберігання і збору даних», – повідомила «Експертові» прес-служба Міністерства доходів і зборів. Відповідно до реєстру міністерства, право реалізовувати такі РРО є лише в п'яти компаній – це київські ТОВ «Система», ТОВ «Юнісистем», ТОВ «ІКС-Маркет», одеська «Ювента» і криворізький ПрАТ «Резонанс».

Підприємці побоюються, що перехід на нову форму подачі звітності призведе до безлічі проблем технічного характеру. Сьогодні ми можемо констатувати найбільш поширені проблеми – вимикання модемів, збої в мережі, черги в сервісні відділи, відсутність досвіду роботи з таким обладнанням і зростання удвічі тарифів на утримання.

На початку літа, за даними Ради підприємців при Кабміні, до системи електронної звітності було підключено лише 12 % касових апаратів (близько 34 тис. штук з 280 тис.). Причому це проблема не одного чи двох регіонів, а всієї країни. Наприклад, у Донецькій області оновлені апарати становлять менше 12 % усіх РРО, у Луганській – трохи більше 14 %, у Черкаській області – 22 %, у Чернівцях – 17,6 %, у Херсоні – менше 10 %, а в Миколаєві на все місто зареєстровано лише 300 касових апаратів, які відповідають новим вимогам Міндоходів. Це означає, що до кожного з підприємців податківці вже можуть застосовувати санкції.

Відповідальність за таке порушення передбачена в розмірі 10-ти неоподатковуваних податком мінімумів доходів громадян (170 грн), тому тільки у вигляді штрафів бюджет може отримати 42 500 000 грн. До того ж, згідно зі ст. 17 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», податківці мають більш широке поле для застосування штрафних санкцій. Наприклад, «непроведення розрахункових операцій через РРО з фіскальним режимом роботи» передбачає штраф за перше порушення в розмірі 1 грн, за вчинений повторно – уже 100 % вартості проданих з порушенням товарів (послуг), а за кожне наступне порушення – штраф у п'ятикратному розмірі вартості.

Водночас міністр доходів і зборів О. Клименко ще на початку червня пообіцяв, що міністерство відстрочить штрафи, хоча відмовлятися від них не має намірів. Глава парламентського Комітету з питань податкової та митної політики В. Хомутинник наголосив: «Ми, зі свого боку, теж ведемо переговори і переконуємо Міндоходів, щоб перенести ці терміни. Я вважаю, що найлогічніше зробити відстрочку до 1 січня 2014 р. Цей час дасть можливість бізнесу масово підготуватися, але тільки за умови, що підприємці будуть розуміти: другого такого перенесення вже не буде». Член парламентського Комітету з питань європейської інтеграції І. Мирний зауважив: «Як у глухому селі встановити модем і забезпечити роботу Інтернету? Адже якщо не буде Інтернету, касовий апарат працювати не буде. А значить, люди навіть хліб не зможуть купити!»

Відповідно, було б логічніше зробити установку нових РРО добровільною, а до бізнесу, який працюватиме по-старому, застосовувати особливий ревізійний режим. «Все одно 90 % підприємців хочуть перейти на нову техніку, щоб усю звітність передавати в електронній формі. А інші 10 % будуть попросту більше перевіряти», – погоджується перший заступник голови парламентського Комітету з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики В. Лук'янов.

Проте доки це питання не знайшло законодавчого відтермінування, підприємцям слід підготуватися або до штрафів, або до нової форми звітності.

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

11 квітня у Варшаві відбулася польсько-українська газова конференція. Під час її відкриття президент Польщі (1995–2005) О. Кваснєвський наголосив: «Нинішні ціни на газ для України дуже завищені і призводять до занепаду економіки. Енергетична сфера – це важливий пласт співпраці між Україною та Польщею, який допоможе подолати енергетичну проблему й сприятиме об'єднанню України та Європейського Союзу».

«Стратегічними партнерами України в реалізації Національного проекту “LNG-термінал” є Польща та США. Головним елементом реалізації першого етапу проекту є використання платформи для прийому зрідженого газу, постачальником якої є американська компанія Exelegate Energy», – повідомив голова Держінвестпроекту В. Каськів.

Щодо можливостей проходження танкерів через протоки Босфор та Дарданелли В. Каськів додав: «Ми ведемо постійний діалог з нашим партнером – Туреччиною й розвиваємо ряд спільних проєктів, які звучать у пресі. Але це не альтернатива LNG. Ми маємо чіткий і однозначний висновок американської юридичної компанії Baker Botts щодо транспортування газу через протоки Босфор і Дарданелли. Транспортування газу регулюється міжнародним законодавством, зокрема Конвенцією Монтре. Щорічно цими протоками проходить близько 1000 танкерів LPG, який на відміну від LNG є небезпечними. Україні потрібно лише 80 танкерів LNG на рік».

За словами голови Держінвестпроекту, першочерговим завданням для української держави є пошук альтернативних джерел поставок газу в Україну, використання вітчизняних потужностей зі зберігання газу і, звичайно, виведення нашого газового ринку на світовий рівень і посилення енергетичної незалежності нашої держави.

Під час презентації В. Каськів наголосив про початок співпраці із польським представництвом компанії ILF.

Реалізація Національного проекту «LNG-терміналу» закріплена у відповідному розділі Національного плану дій на 2013 рік, затвердженого Указом Президента України від 12 березня 2013 року № 128/2013.

Одним із актуальних питань газової конференції, розглянутих, як польською, так і українською сторонами, були перспективи зменшення залежності обох держав від газових монополій. На конференції також обговорювалися питання реверсного постачання газу в Україну з території Польщі та питання участі Польської Республіки в будівництві газопроводу Ямал – Європа-2 в обхід Україні. Відносно останнього віце-прем'єр-міністр Польщі Я. Пехоцінський спростував участь Польської держави в цьому проекті (*Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України* (<http://www.ukrproject.gov.ua/news/polsko-ukrainiska-gazova-konferentsiya-dosvid-polshchi-ta-ukraini>). – 2013. – 12.04).

* * *

Министр образования и науки Армении А. Ашотян побывал с трехдневным визитом в Украине. В рамках визита А. Ашотян встретился с украинским коллегой Д. Табачником. Министры обсудили возможности расширения отношений, в частности в вопросе межвузовского сотрудничества.

Собеседники представили процесс реформ в сфере образования в своих странах. Обсуждались также вопросы укрепления сотрудничества на международных образовательных площадках, в частности в рамках СНГ и Европейского пространства высшего образования. А. Ашотян поблагодарил за обеспечение обучения армянского языка в ряде школ Крыма и выразил готовность содействовать расширению этой программы.

Министр образования Армении пригласил украинского коллегу посетить Ереван для участия в министерiale стран-участников программы «Восточное партнерство» (*REGNUM* (<http://www.regnum.ru/news/1648656.html>). – 2013. – 15.04).

* * *

Держінвестпроект і польське представництво компанії ILF Consulting Engineers підписали договір, відповідно до якого компанія має виконати передпроектні та вишукувальні роботи в рамках розробки першої стадії проектування Національного проекту «LNG-терміналу». Крім того, польські партнери нададуть ряд консультацій і поділяться своїм досвідом з українськими партнерами для впровадження та успішного запуску цього проекту.

Голова Держінвестпроекту В. Каськів зазначив, що компанія ILF Consulting Engineers Polska Sp. z o.o. має великий і достатній досвід для успішної реалізації Україною Національного проекту «LNG-терміналу».

На думку представників ILF Consulting Engineers Polska Sp. z o.o., саме завдяки цьому проекту Україна отримає можливість інтегруватися в міжнародні проекти з постачання скрапленого природного газу, диверсифікувати джерела й маршрути постачання природного газу в Україну, а також забезпечити енергетичну безпеку.

Протягом 2006–2007 рр. компанія ILF Consulting Engineers Polska Sp. z o. o. була залучена до реалізації проекту «LNG-терміналу» у м. Свиноуйсьце (Польща) – один із найбільших морських портів на Балтійському морі. Крім того, компанія ILF Consulting Engineers брала участь у реалізації проектів різної складності у нафтовій і газовій сферах в Австрії, Німеччині, Російській Федерації, Туреччині (*Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України (<http://www.ukrproject.gov.ua/news/ilf-consulting-engineers-polska-stala-partnerom-natsionalnogo-proektu-lng-terminal>)*). – 2013. – 12.04).

* * *

У Києві відбувся телеміст між Малою академією наук України та Аргонською національною лабораторією (США). У телемості, що відбувався за технічної підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні, взяли участь представники Державного департаменту США, Аргонської національної лабораторії (АНЛ) та науково-педагогічні працівники Малої академії наук України.

Під час проведення робочої наради щодо науково-технологічного співробітництва між АНЛ і МАН України йшлося, зокрема, про навчання на базі наукових установ Аргонської національної лабораторії українських студентів, учнів МАН і педагогів, які працюють у програмах Малої академії наук з обдарованими дітьми.

Результатом телемосту стала домовленість про затвердження робочого плану, який є додатком до договору про співпрацю між МАН та АНЛ. У рамках цього плану передбачається ряд спільних заходів. Зокрема, у травні буде проведений телеміст для науково-педагогічних працівників Малої академії наук з підключенням Києва та п'яти обласних центрів України.

З 1 до 15 серпня 2013 р. на базі АНЛ у м. Чикаго (США) навчатиметься група науково-педагогічних працівників, задіяних у програмах і заходах Малої академії наук України. За підсумками поїздки українські педагоги підготують навчальний модуль, який зможуть використовувати педагоги України та США.

Завершиться рік співпраці з АНЛ телемостом, на якому буде підбито підсумки співпраці у 2013 р. та складено план роботи на 2014 р.

Програми співпраці з АНЛ передбачають розкриття тематик, що стосуються ядерної безпеки, нанofізики в галузі медицини, лазерної фізики, питань,

пов'язаних із квантовою механікою, зокрема квантовим комп'ютером тощо (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/70286.html>)).

* * *

У Житомирському національному агроекологічному університеті відбулася міжнародна науково-практична конференція з питань організації кооперативного руху та сільськогосподарських неприбуткових кооперативів. Відбувалася конференція за участі науковців з Литви, Росії і Білорусії, а також регіональних центрів України й керівників 32-х діючих на Житомирщині кооперативів.

Характеризуючи роль і місце неприбуткових сільськогосподарських кооперативів у подальшому розвитку сільських територій, можна з упевненістю сказати, що вони є невід'ємною складовою ринкової економіки. Кооперативи – це не лише тип підприємства або форма господарювання, а ідеологія виживання сільськогосподарського товаровиробника за умов ринкової економіки. Сільськогосподарські кооперативи – не американська чи англійська модель сільського господарства, а транснаціональна ідея, без застосування якої справедливого ставлення до сільськогосподарського товаровиробника просто не може існувати. Лише об'єднавшись в ринковій діяльності, створюючи власні на 100 % контрольовані канали реалізації, постачання, переробки, надання послуг, товаровиробники стануть потужною силою, здатною отримати справедливу винагороду за свою працю.

Як показало опитування, яке здійснювало Міністерство агрополітики та продовольства України, на Житомирщині 526 сільських і селищних рад. Вони готові створити понад 700 обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів. Головне, щоб була державна підтримка розвитку цих процесів. Нині міністерством розробляється державна програма підтримки сільськогосподарських кооперативів, на яку буде спрямовано 100 млн грн.

На конференції були розглянуті основи внутрішньо кооперативних відносин, досвідом сільськогосподарської кооперації поділилися науковці з Литви та керівники сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів області (*Житомирська обласна державна телерадіокомпанія* (http://tvradiot.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8647:2013-04-09-13-45-15&catid=1:latest-news&Itemid=180)).

Здобутки української історії та археології

9 квітня в медіа-центрі «ДНПРО ПОСТ» відбулася прес-конференція «Між Гітлером і Сталіним: жителі Дніпропетровщини в роки Другої світової війни», у якій взяли участь відомі історики. Зокрема, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Дніпропетровського

національного університету О. Нікілев наголосив на тому, що радянська влада кинула людей і наказала знищувати все, щоб не дісталось ворогові. «Розповіді про жахиття німецької окупації – поширений міф. Німці досить лояльно поставилися до українського населення: продовжили працювати заводи і колгоспи. Вони знищили частину комуністів, а всі інші продовжили жити при нацистському режимі. Тому, по суті, життя під час німецької окупації тривало. Сталінський і гітлерівський режим за своєю суттю схожі. Навіть партії називалися однаково, вони були соціалістичними. Тому народ, особливо в перший час перебування німців в Україні, особливої різниці не спостерігав», – зауважив учений.

Кандидат історичних наук, директор Всеукраїнського інституту вивчення Голокосту «Ткума» І. Щупак також не вбачає особливої різниці між Гітлером і Сталіним, між двома тоталітарними режимами, під якими перебувало не тільки населення Дніпропетровщини, а й усієї Радянської України. Історик звернув увагу на роботу свого колеги, професора В. Гриневича «Неприборкане різноголосся. Друга світова війна і суспільно-політичні настрої в Україні в 1939–1941 роках», у якій, на думку І. Щупака, добре проаналізовано все, що відбувалося і який настрої був у населення. «Український народ, який знищували голодом в 1933 році, народ який страждав від масовий репресій 1938 року і від всіх експериментів Радянського Союзу, не міг захищати ту владу, яка зробила таке з народом. Не випадково близько 90 % населення України не пішли в евакуацію, а залишилися на окупованій території та очікували приходу німецьких військ», – нагадав директор центру «Ткума» про настрої справжніх українців.

Ще один з учасників прес-конференції, доктор історичних наук, професор, завідділу Інституту української археографії та джерелознавства НАН України В. Брехуненко зазначив, що в умовах спочатку радянської, потім німецької і знову радянської окупації на перше місце виходили не ідеологічні уподобання, а просте питання – як вижити в цих нових умовах. «У перші місяці населення сподівалося, що так званий “новий порядок” буде для них кращим, ніж ті жахи, які вони пережили в сталінські часи. Останні дослідження, які проводять українські історики, показують, що населення само допомагало німцям відновлювати фабрики і заводи для того, щоб працювати і чимось годувати своїх дітей. Спільно з німецькими органами влади працювали українські управи, які опікувалися гуманітарною сферою. Вони були створені по всій Україні. Українські націоналісти навіть розглядали ці органи влади як прообрази органів влади майбутньої української держави. У Дніпропетровську ці управи працювали дуже успішно: працювали всі школи, чотири інститути, вісім лікарень, поліклініки, дитячі будинки та комітети взаємодопомоги. Цими управами відновлювалися цілі підприємства і створювалися робочі місця», – нагадав професор В. Брехуненко (*Дніпроград* (<http://dniprograd.org.ua/news/society/15206>)).

Енергоощадні технології

Керівництво ПАТ «Івано-Франківськцемент» підписало угоду з представниками фірми FLSmidth (Данія) про реалізацію проекту «Впровадження енергозберігаючих та природоохоронних технологій на технологічній лінії № 2 цементного виробництва». Проект передбачає на базі діючої інфраструктури введення в дію практично ще одного заводу з виробництва цементу потужністю 1 млн. тонн. Запуск в дію оновленого підприємства, як зазначалося, дасть змогу знизити собівартість продукції, розширити асортимент спеціальних видів цементу, зменшити обсяги питомих викидів в атмосферу твердих частинок відхідних газів. «Проект з енергозбереження та впровадження сучасних природоохоронних технологій цікавий не лише нашому підприємству, а й загалом області, – переконаний голова наглядової ради ПАТ «Івано-Франківськцемент» М. Круць. – Адже збільшиться кількість робочих місць, “виростуть” надходження до бюджету – майже 100 млн грн на рік, а в місцеві бюджети – майже 27 млн грн».

Важливість реалізації нових виробничих планів заводу, на думку М. Круця, полягає ще й в тому, що вироблятиметься, зокрема, дорожній цемент, так необхідний у нинішньому часі ремонтування автодоріг, окремі види сульфатостійких, тампонажних цементів. Останні, як зазначив голова наглядової ради ПАТ «Івано-Франківськцемент» М. Круць, можуть використовуватися у майбутньому при видобуванні сланцевого газу.

«Проект – це основа для розвитку регіону, будівництва приміщень, доріг, інфраструктури, – зазначив керівник підрозділу країн СНД та Центральної Європи фірми FLSmidth Р. Еймерт. – Цемент потрібний настільки ж, як хліб. Без цементу нічого не можна збудувати».

ПАТ «Івано-Франківськцемент» планує здійснити реконструкцію підприємства протягом 14 місяців. Унаслідок цього буде створено 300 робочих місць, більше ніж удвічі зменшаться викиди твердих речовин в атмосферу (*Івано-Франківська обласна державна адміністрація* (<http://www.if.gov.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=19729>).

Альтернативні джерела енергії

Один з найвпливовіших технічних експертів – американський журнал «Наука і дослідження» (R & D Magazine) – вніс винахід українських учених поряд з роботами НАСА до списку 100 кращих розробок світу. Наукові співробітники Національного університету «Львівська політехніка» створили портативну та гнучку сонячну електростанцію – гібридну систему із сонячної батареї, суперконденсатора й електронного блоку.

«Гібридна система схожа на листовий пиріг: зверху сонячні батареї, а під ними – суперконденсатор, – розповів один з розробників, доктор фізико-математичних наук, професор кафедри фізики Львівської політехніки Г. Ільчук. – Вона гнеться, кріпиться до чого завгодно. При цьому система ефективніша і значно дешевша від закордонних негнучких аналогів, набагато легша, “бере” і розсіяне світло, безпечніша екологічно. Сфера застосування величезна. Наприклад, освітить і обігріє туристичний намет, забезпечить енергією побутові прилади. Прикріплена до сумки, зарядить ваш мобільний телефон».

Розробку створили на замовлення іноземних інвесторів. «Вони дійсно вели себе дуже насторожено, – підтверджує Г. Ільчук. – Спершу приїхали до Львова, ознайомилися з нашими розробками, патентами, лабораторіями, а вже потім заговорили про перший етап роботи – створення гнучкого суперконденсатора».

Тим часом замовники отримали кілька патентів на цей винахід у Тайвані, Євросоюзі, США та Японії, заплативши 500 тис. дол. Текстильники починають виробництво гнучкої автономної системи енергозабезпечення, допрацьовують технологію, українці модифікують свою систему (**ZAXID.NET** (http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?vinahid_lvivyan__sered_sta_naykras_hhjh_rozrobok_svitu&objectId=1282469)).

* * *

У Миколаївській області реалізується ряд крупних проектів у галузі альтернативної енергетики, повідомив М. Круглов під час наради під головуванням Президента України.

Якщо говорити про сонячні батареї, до кінця 2013 р. в Миколаївській області заплановано освоїти близько 500 млн євро інвестицій, пов'язаних безпосередньо з сонячною енергетикою.

З метою освоєння вітроенергетичного потенціалу Миколаївської області ТОВ «Вітряний парк “Очаківський”» 2011 р. почав реалізувати свій інвестиційний проект. На сьогодні працює 15 установок, які 2012 року виробили 60 млн кВтг електроенергії. Обсяг електроенергії, вироблений вітроелектростанціями за два місяці 2013 р. в Україні, становить 56 млн. кВтг. А питома вага Миколаївської області становила 39,3 %. Вище – лише Донецька область (44,6 %).

2013 р. розпочато будівництво трьох вітроелектростанцій загальною потужністю 105 МВат у Березанському районі, обсяг інвестицій – 260 млн дол. США (*Миколаївська обласна державна адміністрація* (<http://www.mykolayiv-oda.gov.ua/ua/news/detail/19144.html>)).

Інформаційні технології

Цього року у всесвітньому фіналі конкурсу Microsoft Imagine Cup Україну представить наймолодший учасник конкурсу, 16-річний учень Стаханівської багатoproфільної гімназії № 15 у Луганській області, А. Коноваленко з проектом **Samtouch**. Як пояснили в компанії Microsoft Україна, школяр розробив програмне забезпечення, яке здатне перетворити будь-яку поверхню, наприклад стіну або екран проектора, в інтерактивну дошку без додаткових витрат. Згідно з його технологією, винахід стане найбільш корисним для освітніх установ, оскільки технологія дає змогу лише за 200 грн отримати аналог мультимедійної дошки, заощаджуючи при цьому кілька тисяч доларів США. «Я вірю, що мій винахід – це доступний спосіб навчати дітей за допомогою сучасних технологій. Мені приємно, що школа, в якій я вчуся програмуванню, уже зацікавилася у використанні моєї програми в кожному класі», – зазначив А. Коноваленко.

Серед інших команд-фіналістів – HammerBird (Одеська філія Комп'ютерної Академії ШАГ) з проектом H₂O, яка представила комп'ютерну гру, залучає увагу до теми забруднення питної води.

Водночас, команда *prismatique* (комп'ютерна Академія ШАГ) з проектом «Я – відмінник!» представила навчальну програму, спрямовану на формування у дітей 4–6 років навичок, необхідних для вступу в перший клас.

Минулого року в Imagine Cup українська команда вперше перемогла у світовому фіналі конкурсу і завоювала кубок, а також 25 тис. дол. Студенти з Донецька – команда *quadSquad* – створила рукавичку, яка дає змогу трансформувати жести в звуки. У перспективі це дасть можливість спілкуватися 40 млн осіб у всьому світі (*NGO.donetsk.ua* (<http://ngo.donetsk.ua/news/shkolyar-z-luganshchini-pidkoriv-microsoft-innovaciyim-vinahodom>)).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

На презентацію автоматизированной системы экологического мониторинга (отслеживания) атмосферного воздуха, разработанную и активно внедряемую в Украине учеными-экологами Донецкого национального технического университета, собрались местные специалисты, руководители контролирующих служб и организаций, представители общественности. Профессиональное обсуждение современной системы мониторинга активно и заинтересованно продолжалось в течение часа.

Стационарные посты мониторинга атмосферного воздуха в различных районах Мариуполя были установлены, напомним, еще в 1960-е годы прошлого века. За это время наш город стал крупнейшим промышленным гигантом

України, изрядно возросла техногенная нагрузка на полумиллионное население. Действующие посты морально и физически устарели, так как не справляются с современными требованиями и задачами (даже снимать информацию об экологической ситуации до сих пор приходится вручную). В прошлом году Мариуполь приобрел передвижную эколабораторию, которая позволит мобильнее отслеживать местность, на которой происходит наибольшее загрязнение воздуха.

Ученые-экологи из Донецкого национального технического университета разработали и внедрили в некоторых украинских городах автоматизированную систему мониторинга воздуха с использованием импортных комплектующих, позволяющую анализировать состав воздуха и каждые три минуты в режиме онлайн передавать результаты в метобсерваторию. Теперь они предложили внедрить подобную систему в Мариуполе. Госуправление экологии и природных ресурсов в Донецкой области выделило 2,5 млн грн с целью приобретения этой аппаратуры для постов мониторинга в Мариуполе, проинформировал собравшихся первый заместитель городского головы Г. Митрофанов, проводивший встречу. Заведующий кафедры компьютерных систем мониторинга Донецкого национального технического университета профессор Г. Аверин рассказал об опыте реализации подобных проектов в Донецке, Днепрпетровске. Цена комплекта оборудования зависит от выполнения задач, поставленных заказчиком, и колеблется от 150 тыс. до 200 тыс. грн – мобильного поста и 900 тыс. грн. «Стоимость аналогичного оборудования иностранного производства в полтора-два раза выше», – заметил профессор *Донецкие ученые презентовали в Мариуполе системы автоматического мониторинга атмосферы // Приазовский рабочий* (<http://www.pr.ua/news.php?new=25026>).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Впервые в городе на базе Луганского национального университета им. Тараса Шевченко организован научно-исследовательский Центр естественных наук. С того момента, когда университет стал на путь развития классического вуза, была принята перспективная программа совершенствования разных отраслей его работы, в том числе и науки. Она предусматривала необходимость открытия научного центра факультета естественных наук, ведь все исследования, проводимые здесь, носят экспериментальный характер, для чего нужны лаборатории. Центр состоит из целого ряда лабораторий, которые и раньше активно и плодотворно работали. Например, лаборатория органического синтеза на кафедре химии и биохимии, а также лаборатория электронной микроскопии, которая около двух лет функционирует на кафедре анатомии и физиологии человека и животных.

«Мы хотели объединить усилия не только едиными научными направлениями и целями, но и необходимостью улучшения материально-технической базы. Покупать на каждую кафедру приборы довольно дорого, ведь полную их загрузку можно осуществить только совместной работой. Теперь у нас есть достаточно универсальное оборудование, которое будет полезно в исследованиях различных кафедр», – разъяснил проректор по научно-педагогической работе ЛНУ, доктор медицинских наук, профессор Е. Климошкина.

Так, уже много лет в университете существует научная школа. Ее работа направлена на синтез новых органических соединений, которые обладают активными биологическими свойствами. Здесь синтезируются препараты с антиоксидантной, противоопухолевой и противотуберкулезной активностью. Ранее доказывать и подтверждать ее помогали другие университеты страны. Но теперь в ЛНУ создана своя база, в которой преподаватели и аспиранты смогут подтвердить или опровергнуть активность этих препаратов и оценить ее на клеточном и органном уровнях.

Главной особенностью центра является современное оборудование, которое позволяет проводить апробацию результатов научных исследований ученых нескольких институтов и факультетов ЛНУ. Отметим, что университет регулярно пополняет научно-технический парк современной аппаратурой. В частности, недавно был закуплен электронный микроскоп (ПЭМ 100-01), с помощью которого можно видеть не просто клетки, но и отдельные ее органеллы. Сейчас в научном арсенале ЛНУ появился еще один микроскоп, который позволяет изучать живые клетки, не нанося им вреда, что очень важно при выявлении активности синтезируемых веществ.

Центр естественных наук стал 22 научным подразделением вуза. На сегодня университет объединяет работу пяти филиалов институтов НАН Украины, двух научно-исследовательских центров НАПН Украины и ЛНУ им. Тараса Шевченко, отделения Международной академии наук педагогического образования, Центра технической и экономической информации и пр. (*CXID-INFO* (<http://cxid.info/105690.html>)).

* * *

На базе Кировоградского педуниверситета будут готовить специалистов по туризму. Необходимость развития туристической инфраструктуры, разработки туристических маршрутов и создания туристического бренда Кировоградщины отметила директор департамента культуры, туризма и культурного наследия ОГА В. Животовская во время заседания общественного совета по вопросам развития туризма в области.

Актуальным для области остается и вопрос подготовки профессиональных специалистов для туристической отрасли. Доцента кафедры географии и геоэкологии естественно-географического факультета Кировоградского государственного педагогического университета им. Винниченко А. Колотуха сооб-

шил, что с целью решения этого вопроса на базе педуниверситета с начала нового учебного года планируется открыть специальные курсы по подготовке около 20 специалистов в области туризма, что позволит в ближайшее время обеспечить туристическую отрасль области профессиональными экскурсоводами («*Утренний город*» (<http://www.ugorod.kr.ua/news/2013-04-10-24549.html>), – 2013. – 10.04)

* * *

Первый заместитель председателя Луганской облгосадминистрации Э. Лозовский видит перспективу развития вузовской науки в тесном сотрудничестве с частным бизнесом и конкретными предприятиями. «Во всем мире университеты – генерация новых знаний. У нас вузы тоже имеют мощный потенциал ученых, но по количеству патентов, зарегистрированных практических разработок они несоизмеримо проигрывают в сравнении. Только 5 % наука дает реальному сектору», – отметил Э. Лозовский в ходе круглого стола по вопросам «О проблемах и перспективах развития науки и подготовки кадров для реального сектора экономики области». Он также рассказал, что в рамках проекта «Золотая сотня» возникла идея создать венчурный фонд и финансировать научные разработки луганских ученых.

В ходе заседания круглого стола руководители луганских вузов отметили, что главной причиной недостаточного количества практических научных разработок является именно хроническая нехватка финансирования, недостаток современного научно-исследовательского оборудования. Вместе с тем у вузов уже есть конкретные наработки, которые могут быть полезны предприятиям. Например, ВНУ им. В. Даля плотно сотрудничает с предприятием «Трасмаш» в области модернизации подвижной части локомотивов. Предприятие намерено выделять стипендии наиболее перспективным аспирантам вуза.

ДГТУ предлагает технологи по вторичному использованию отходов промышленного производства (шлаков) на дорожное покрытие и т. п. На базе вуза планируется создать бизнес-центр (инкубатор) при поддержке GIZ. Ученые вуза участвовали в разработке проекта реконструкции очистных сооружений на шахте Володарского, проекта химической очистки воды на Алчевском КП «Теплокомунэнерго», в проектах реконструкции аварийных зданий, в том числе Луганской 7-й городской больницы после взрыва. В рамках программы внутриобластной кооперации ДГТУ имеет проект по созданию технопарка «Уголь-синтез-топливо».

В ЛНУ им. Т.Шевченко реальные доходы вузу приносит Центр естественных наук – лаборатория биохимического синтеза, где освоена технология выращивания клеток и изготавливаются лекарства, которые потом отправляются на апробацию за рубеж. Для развития этого перспективного направления и создания замкнутого цикла необходимы дополнительные средства.

Ректор ЛНУ В. Курило пропонує створити в Луганській області фонд наукових досліджень, який при підтримці обласної влади буде видавати гранти на прикладні наукові дослідження, що мають попит на території регіону і перспективні з точки зору рентабельності та зростання потужності економіки Луганщини.

Ректор ЛГТУ Н. Антошенко пропонує створити Координаційний комітет, в якому б взяли участь всі передові наукові сили та підприємства області. По його словам, зазвичай підприємства не мають уявлення про можливості вузів, а вузи, в свою чергу, погано представляють потреби підприємств у нових наукових розробках (*Луганська обласна державна адміністрація* (http://www.loga.gov.ua/oda/press/news/2013/04/11/news_48262.html)).

Охорона здоров'я

Диплом дійсного члена інтелектуального клубу творчих особистостей «Галицькі кмітливіці», а ще квиток почесного читача обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка на проведеному тут засіданні цього клубу вручили В. Поповичу – вченому-винахідникові, автору першого в історії Івано-Франківського національного медуніверситету і всієї Західної України наукового відкриття в галузі медицини. Він у 2011 р. став лауреатом обласної премії ім. Г. Терсенова для винахідників і раціоналізаторів, а торік був удостоєний титулу «Найкращий науковець Прикарпаття».

Його особистий внесок у розвиток медичної науки відзначено такими престижними закордонними нагородами, як медаль ім. Петра Капіці Російської академії наук, орден «Золотий орел» Європейської академії природничих наук, орден «Шевальє» Бельгійської академії наук...

Коло наукових досліджень В. Поповича – органозберігаючі методи лікування пухлин голови та шиї; методи комплексного лікування при хронічних запальних процесах носа і навколоносових пазух; програми реабілітації отоларингологічних хворих. Він організував Центр мікрохірургії і реконструктивної хірургії ЛОР-органів на базі ОКЛ, а на базі ОДКЛ – Центр ендоскопічної хірургії ЛОР-органів у дітей і Центр слухомовної реабілітації поганочуючих і глухих дітей.

Тема ж наукового відкриття в галузі медицини, здійсненого колективом науковців медуніверситету під керівництвом В. Поповича, звучить досить складно як для необізнаних з цим: «Закономірний зв'язок між розвитком хронічного аспіринового поліпозного риносинуситу і порушенням метаболізму арахідонової кислоти в організмі людини». Варто зауважити, що в Україні за всі роки її незалежності зроблено загалом лише 46 наукових відкриттів. Тим престижнішим є почесне місце, яке займає серед їхніх авторів наш крайнин

(Гаврилович І. Автор наукового відкриття – прикарпатський лікар // Галичина ([http://www.galychna.if.ua/index.php?id=single&tx_ttnews\[calendarYear\]=2013&tx_ttnews\[calendarMonth\]=4&tx_ttnews\[startingPoint\]=15&tx_ttnews\[recursion\]=250&tx_ttnews\[tt_news\]=22721&tx_ttnews\[pointer\]=0&tx_ttnews\[mode\]=1&tx_ttnews\[backPid\]=24&cHash=703ea3983d](http://www.galychna.if.ua/index.php?id=single&tx_ttnews[calendarYear]=2013&tx_ttnews[calendarMonth]=4&tx_ttnews[startingPoint]=15&tx_ttnews[recursion]=250&tx_ttnews[tt_news]=22721&tx_ttnews[pointer]=0&tx_ttnews[mode]=1&tx_ttnews[backPid]=24&cHash=703ea3983d)).

Наука і влада

Кабінет Міністрів України на своєму засіданні прийняв Постанову «Про затвердження Державної цільової програми біобезпеки та біологічного захисту на 2015–2020 роки». Проект цієї Постанови було розроблено Міністерством охорони здоров'я. Метою Державної цільової програми біобезпеки та біологічного захисту на 2015–2020 рр. є визначення та послідовна реалізація основних напрямів державної політики, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту населення та навколишнього природного середовища від небезпечних біологічних агентів (біоагроз) різного походження, запобігання проявам біотероризму шляхом створення та ефективного функціонування національної системи біологічної безпеки та біологічного захисту.

Виконання програми дасть змогу забезпечити функціонування комплексної національної системи біологічної безпеки та біологічного захисту, яка істотно знизить можливість виникнення біологічних ризиків. Також її реалізація дасть змогу відновити землі сільськогосподарського призначення, забезпечити захист здоров'я людини та навколишнього природного середовища від впливу небезпечних біологічних агентів. Утілення програми в життя також дасть змогу регламентувати проведення наукових біологічних досліджень під час створення небезпечних мікроорганізмів, токсинів, біологічно активних речовин, лікарських засобів, генетично модифікованих організмів, провадження біотехнологічної діяльності (*Черкаська обласна державна адміністрація* (<http://www.oda.ck.ua/?lng=ukr§ion=2&page=2&id=8622>)).

* * *

Председатель Луганской облгосадминистрации В. Пристюк поручил создать областной координационный совет по внедрению научных разработок вузов Луганщины в практику. Такое решение принято по итогам круглого стола ученых и производителей, который состоялся в Алчевске.

К следующему заседанию В. Пристюк поручил составить список предприятий области различных форм собственности, заинтересованных в получении инновационных разработок луганских ученых. Также глава облгосадминистрации намерен внести на рассмотрение депутатов областного совета

предложение о создании проекта по финансовой поддержке научных разработок, имеющих практическое значение для развития экономики региона.

«Наш сегодняшний многоплановый разговор еще раз подтверждает: у региональной науки есть мощный потенциал, ярко выраженный прикладной акцент, высококвалифицированные и весьма перспективные кадры. Словом, есть все для того, чтобы стать базисом, фундаментом сильной, конкурентоспособной экономики», – заявил губернатор Луганщины, подводя итоги круглого стола. По его словам, в этом в первую очередь заинтересованы производственники и предприниматели, которые убедительно продемонстрировали свое понимание: без новаций их продукт конкурировать на современном рынке попросту не сможет.

По словам В. Пристюка, для создания инновационной экономики нужно строить новые кооперативные отношения между предприятиями и научными учреждениями. Это позволит сформировать заказ на научные разработки, действительно необходимые предприятиям всех отраслей региона. В этом направлении хорошей основой является Программа внутриобластной и межрегиональной кооперации на 2013–2017 годы (*Луганська обласна державна адміністрація* (http://www.loga.gov.ua/oda/press/news/2013/04/11/news_48264.html)).

* * *

Академічні слухання, перше засідання яких – «Розвиток вугільної промисловості України: згортати нерезонно розвивати» – відбулося в Інституті економіки промисловості НАН України. Багато країн Європи, маючи кращі, ніж в Україні умови, з економічних мотивів відмовилися від власної вугільної промисловості. До точки біфуркації підійшла й Україна. Вибір – між тотальною модернізацією шахтного фонду та поступовим згортанням видобутку вугілля.

У слуханнях у Донецьку брали участь сім академіків і член-кореспондент НАН України, включаючи віце-президента В. Геєця та двох членів президії, А. Булата і В. Шевченка, а також народного депутата, доктора технічних наук Ю. Звягільського.

Заслухавши дві різні за постановкою доповіді – Ю. Звягільського – Ю. Залозної, з одного боку, і О. Амоші – Л. Стариченка – Д. Череватського – з іншого, та ознайомившись із думками експертів, академіки дійшли висновку, що, кажучи спортивною мовою, стрибати потрібно, але... не в довжину, а у висоту.

Домінантою державної політики відносно вугільної галузі має бути підвищення ефективності й конкурентоспроможності, а не екстенсивне збільшення обсягів збиткового виробництва і створення постійних бар'єрів для імпорту.

Вітчизняна вугільна промисловість має стати гарантом енергетичної безпеки країни, але не її головним постачальником енергоресурсів. Ідея автаркії з

опорою на власне вугілля суперечить тенденціям глобалізації, основам сталого розвитку. Однак захист національних виробників від надмірного імпорту вугільної продукції припустимий і має вестися за імплементованими у законодавство України правилами СОТ.

Галузь потребує техніко-технологічної модернізації і реформування господарських відносин. Підприємствам вигідна диверсифікація діяльності, створення на базі діючих шахт паливно-енергетичних блоків, комплексне використання всіх корисних компонентів родовищ. Але за великої кількості в галузі малопотужних шахт із повністю мобілізованими комплексами поверхні справжня модернізація фізично неможлива. Їхні стаціонарні установки зношені та масово потребують заміни. Уже дійшло до руйнування баштових копрів.

Як варіант вирішити завдання одним махом – за можливості об'єднати шахти гірничими роботами та ліквідувати поверхні, що стали непотрібними. Фінансування проектів доцільно побудувати на приватно-державному партнерстві. Державі доцільно фінансово підтримувати великі капітальні проекти приватних підприємств, бізнесу – інвестувати в модернізацію державних шахт, які мають перспективу набути приватизаційної привабливості.

Глибоко збиткові шахти необхідно поступово, але неухильно виводити з експлуатації, переважно шляхом консервації, а ліквідацію шахт розглядати як останній можливий захід реструктуризації.

Модернізація вуглевидобутку невід'ємна без реформування шахтобудівного комплексу та вдосконалення законодавчої бази в частині державної підтримки вугледобувних підприємств; будівництва нових і закриття безперспективних шахт; соціального захисту працівників шахт, що модернізуються, ліквіднуються або переводяться на консервацію. Така думка академіків. (З повною добіркою матеріалів можна ознайомитися на офіційному сайті інституту).

Проте академічні слухання – факультатив. Висновки та рекомендації спрямовані керівництву галузей, у Кабінет Міністрів, Верховну Раду України, але їм не вистачає сили «рівноправного трикутника», як назвав союз науки – промисловості – влади академік НАН України В. Шевченко.

Історія роботи Донецького наукового центру зберігає пам'ять про те, як резолюції, вироблені директорами інститутів і провідних промислових підприємств, керівниками партійно-радянських органів, одержували директивну силу, гарантоване впровадження і давали вагомий економічний ефект.

У ЄС такі «рівноправні трикутники» існують, зауважив академік НАН України В. Вишневський, і називаються вони групами високого рівня. Технологічні платформи та групи високого рівня (ГВР) – це головні інструменти вертикальної, інакше кажучи, секторальної промислової політики в Європі.

І якщо технологічні платформи – це, за великим рахунком, дослідні програми, розроблені та спільно профінансовані європейськими державами, національними та транснаціональними корпораціями, то ГВР – об'єднане

представництво всіх зацікавлених у вирішенні стратегічних завдань сторін. Учених, промисловців, громадських організацій, тих самих споживачів, профспілок, регулювальних органів.

Як найближчу до вугільної промисловості можна назвати європейську ГВР з конкурентоспроможності, енергоресурсів і навколишнього середовища (High Level Group on Competitiveness, Energy and the Environment). Група створена за рішенням Європейської комісії та має мандат на забезпечення цілісності промислової, енергетичної та екологічної політики, узгодження окремих ініціатив із розвитку галузей.

ГВР діє методом консультацій з проблем вироблення політичних і законодавчих ініціатив, досягнення консенсусів. У колі уваги та повноважень групи такі аспекти, як функціонування енергетичних ринків, у тому числі ринків електроенергії та природного газу; енергетична ефективність і відновлювані джерела електроенергії, у тому числі оподаткування, надання певних субсидій тощо; зміни клімату, у тому числі схеми торгівлі квотами на викиди.

Кожна сторона – учасник ГВР обирає свого представника до групи головних координаторів. Завдання останньої полягають у підготовці та обговоренні меморандумів і рекомендацій, які викладають позиції ГВР із певних питань. Майбутнє вугільної промисловості України – це не відомчі питання організації роботи шахт, це аспекти функціонування ринків, на яких обертаються вугілля та його субститути, ринків праці, розвитку суміжних галузей (енергетики й металургії), захисту навколишнього середовища та багато інших.

Україні, звичайно, корисні академічні слухання, але ще більшою могла бути віддача від спеціалізованої структури, організованої за європейським зразком із урахуванням власних досягнень минулих років. Нехай це буде група високого рівня – постійно діюча, впливова та авторитетна, здатна послідовно проводити свої рішення у вигляді законів і урядових директив.

Наступні академічні слухання, уже з проблем чорної металургії, призначено на квітень. Є всі підстави очікувати, що вони будуть плідними і цікавими (*Амоша О., Залознова Ю. Розвиток вугільної промисловості України: згортати нерезонно розвивати // Дзеркало тижня. Україна (http://gazeta.dt.ua/energy_market/rozvitok-vugilnoyi-promislovosti-ukrayini-zgortati-nerazonno-rozvivati-_.html).*

Проблеми інформатизації

Матеріали до Міжнародної наукової конференції «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Київ, 8–10 жовтня 2013)

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Аналітичні аспекти збору та архівування мережевих ресурсів науковою бібліотекою

Стаття присвячена аналізу теоретичної основи й практичного досвіду сучасних бібліотек щодо відбору, архівування і надання доступу до мережевих інформаційних ресурсів. Закцентовано увагу на аналітичних аспектах роботи з ресурсами Інтернет у бібліотеці. Розглянуто досвід зарубіжних країн зі збору та архівування мережевих інформаційних ресурсів.

Ключові слова: мережеві інформаційні ресурси, бібліотечні фонди, електронний документ, комплектування, архівування, Інтернет, аналітична обробка мережевих ресурсів.

Бібліотеки здавна є невід’ємною частиною інформаційного простору і традиційно покликані забезпечувати формування найбільш повного в державі зібрання вітчизняних і зарубіжних видань на всіх видах носіїв інформації. Унаслідок розвитку процесів інформатизації суспільства, комп’ютеризації діяльності соціальних інститутів (органів державної влади, шкіл, вищих навчальних закладів, сфери виробництва та послуг, системи охорони здоров’я тощо), сьогодні дедалі більша частка припадає на інформацію, яка створюється, існує, зберігається та споживається виключно в електронному вигляді. Практично кожен громадянин у своєму повсякденному житті стикається з пошуком, обробкою, копіюванням чи поширенням електронної інформації. Це докорінно змінило інформаційні запити людей, їхні вимоги до бібліотечно-го обслуговування, що, у свою чергу, привело до змін у читацькому складі, мотивах звернення до бібліотек, читацьких пріоритетах, а це, у кінцевому підсумку, вплинуло на склад інформаційних ресурсів бібліотек, які крім звичних друкованих видань доповнилися електронними ресурсами. Електронна форма інформації надала змогу зберігати її надійніше й більш компактно та поширювати набагато оперативніше й ширше.

Нині значна частина електронних документальних ресурсів існує лише в глобальних комп’ютерних мережах. Згідно із сучасними даними, щодня з’являються десятки мільйонів нових веб-сторінок і зникає близько 7 млн, що призводить до постійної втрати цінної для суспільства інформації. Водночас гігантські об-

сяги вже накопиченої інформації, безперервне зростання її кількості, різномірний і роз'єднаний за багатьма ознаками характер збереження й поширення, відсутність уніфікованого доступу до неї створюють істотні і дедалі зростаючі проблеми, що викликають труднощі в її ефективному використанні.

Відтак завдання відбору мережевих ресурсів, їх нагромадження, довгострокове збереження та організація доступу до їх подальшого використання сьогодні набуває особливої актуальності для інформаційної спільноти взагалі та наукової бібліотеки, як невід'ємної її частини. Зі створенням таких фондів у бібліотеці вирішуються такі завдання:

- забезпечення більш широкого доступу до документів, надання яких читачам у традиційній формі утруднено або обмежено;
- організація фондів плинних мережевих ресурсів, які швидко зникають, їх каталогізація та надання доступу;
- надання користувачам якісно нових можливостей роботи з великими обсягами електронних даних, які доступні лише у фондах конкретної бібліотечної установи.

Істотною перевагою бібліотеки в цьому контексті є можливість забезпечення взаємозв'язку мережевих інформаційних ресурсів з традиційними – друкованими ЗМІ, журнальними, книжковими виданнями, що надає можливість формування найбільш повного та всеохоплюючого інформаційного зрізу тієї чи іншої проблеми.

Частково проблему архівування мережевих інформаційних ресурсів сьогодні вирішують пошукові системи й каталоги ресурсів Інтернет. Вони кумулюють та упорядковують інформацію мережевих ресурсів і, у ряді випадків, зберігають ключові фрагменти публікацій. Прикладом такої системи може бути Google, інформаційна база якої нараховує дані про понад 8 млрд документів [17]. Ця система має сервіс, що забезпечує цільове виявлення наукової інформації (Google Scholar) [18]. Кумульований ресурс щодо науково-інформаційних ресурсів має також спеціалізована пошукова система Інтернет Scirus, що надає користувачам не лише бібліографічну, а й реферативну інформацію [19]. Зазначеними системами проіндексовано понад 200 млн статей з наукових журналів, веб-сторінок науково-дослідних установ і університетів тощо. У цих системах відбиваються і закриті (платні) інформаційні ресурси та матеріали, що готуються до друку. Google Scholar крім бібліографічної інформації представляє також індекс цитування публікації в Інтернет. Однак завдання архівування повних текстів публікацій існуючими пошуковими системами Інтернет не вирішується. Така функція притаманна саме бібліотекам, адже саме вони накопичили величезний досвід роботи з виданнями, документами, рукописами, найтісніше пов'язані з опублікованою інформацією.

Збір ресурсів Інтернету для цілей довготривалого збереження й надання доступу до них може також здійснюватися автоматично за допомогою

програм-роботів або шляхом вибіркового відбору, глибокого збору та архівування сайтів.

Результатом автоматичного збору мережевих ресурсів, або веб-харвестінгу (Web-harvesting – від англ. harvest – збирати врожай), є всі матеріали певного сегмента мережі в момент збирання даних. Веб-харвестінг здійснюють програми-роботи, або веб-кроулери (Web-crawler – від англ. to crawl – повзти), засновані на тих самих принципах, що й пошукові машини. На початку процесу виконується ручне налаштування параметрів збору інформації, що визначає, з яких доменів збираються матеріали для зберігання (наприклад, національний домен або матеріали з певної тематики). Після закінчення роботи кроулерів необхідні верифікація та архівування зібраної інформації, що вимагає участі людини.

Як правило, процедура веб-харвестінгу виконується регулярно через певні досить великі проміжки часу (наприклад, раз на півроку). Зміни, що відбулися в мережі за цей період, не архівуються і повністю втрачаються.

Якість і повнота результатів веб-харвестінга залежить від використовуваних роботів, які постійно вдосконалюються. Але поки що кроулери можуть збирати тільки поверхневу інформацію, а глибинні матеріали залишаються неохопленими. Результат роботи кроулерів – статичні подання інтернет-сторінок, як правило, першого й другого рівня.

Тим не менш, у результаті веб-харвестінга утворюються величезні обсяги інформації для зберігання. Ця інформація не може бути каталогізована звичайним способом, тому для автоматичного анування та структурування розробляються й використовуються спеціальні програми, засновані на методах семантичного вебу. Недоліком харвестінга є дублювання, оскільки архівуються дзеркала сайтів, тобто один і той же матеріал збирається кілька разів.

Цей метод недостатньо ефективний для збору та збереження таких інтернет-ресурсів, як газети, потокові відео- та аудіоресурси, результати роботи веб-камер, інтерактивні документи, цифрові матеріали різних типів, що зберігаються в базах даних.

Водночас важко дати таке визначення мережевої публікації, щоб воно давало змогу знаходити всі матеріали, які потребують збереження. Мережеві публікації не є лінійними й закінченими, містять у собі ресурси різних форматів (текст, статичні зображення, відео- та аудіофрагменти, потокові відео та аудіо), мають складну структуру. Часто складно встановити автора й видавця матеріалу. Дата публікації також є розмитим поняттям з огляду на динамічність і постійне оновлення сайтів.

Потребують особливого підходу також інтернет-ресурси з коротким життєвим циклом. Необхідний вибірковий тематичний відбір із глибоким багаторівневим збором і архівуванням таких матеріалів, який реалізується на основі закону про обов'язковий примірник або на основі договорів з видавцями і дає більш якісний результат на невеликому сегменті мережі. Співпраця з ви-

давцями дає можливість каталогізувати зібрані ресурси. Зазвичай використовується поєднання обох методів – повний автоматичний збір мережевих матеріалів якихось сегментів мережі через певні періоди часу і глибоке вибіркове тематичне архівування найбільш цінних ресурсів Інтернету.

Для реалізації проектів з веб-архівування необхідно дотримання як мінімум двох умов: достатнє довгострокове фінансування і адекватна законодавча база, переважно у формі законодавства про обов'язковий примірник документів. Утім, швидкий розвиток технологій породжує нові види мережевих видань, і законодавство не завжди може відповідати цим змінам. Якщо орієнтуватися на існуючі сьогодні технології і типи мережевих публікацій, законодавство доведеться переглядати занадто часто. Якщо ж закон має більш загальний характер, орієнтується на можливі майбутні технології, які важко передбачити, то неможливо точно визначити всі необхідні для збирання й збереження інформації процедури, забезпечити контроль виконання, передбачити штрафні санкції.

Очевидно, що неможливо зобов'язати всіх, хто публікує свої матеріали в Інтернеті, передавати їх на зберігання до бібліотек, тому веб-харвестинг є єдиним варіантом, що забезпечує повноту охоплення певного сегмента мережі (наприклад, національного домену). А от визначення найбільш цінних для держави й суспільства ресурсів Інтернет та збір їх або на основі закону про обов'язковий примірник, або на основі договорів з видавцями, цілком можливий і практикується в багатьох країнах.

Деякі країни, у яких архівування Інтернету не закріплено законодавчо, проте, реалізують проекти з веб-харвестингу й глибокого тематичного архівування на основі добровільного надання видавцями матеріалів на зберігання. Можливості доступу до заархівованих матеріалів визначаються законами про охорону прав на інтелектуальну власність, тому в більшості країн доступ до них обмежений або навіть закритий.

Формування фондів електронних, у тому числі й мережевих, інформаційних ресурсів бібліотек постійно перебувають у полі зору вітчизняних бібліотекознавців. У дослідженнях переважає проблематика, пов'язана з вивченням термінології та типології електронних документів, технологічного процесу електронного фондоутворення, визначення місця електронного документа в бібліотечних фондах.

Важливими в розробці теоретичних основ розвитку бібліотек в електронному середовищі та аналізу вже набутого досвіду зі створення й розвитку електронних бібліотек у світі та Україні є наукові напрацювання таких дослідників, як Я. Шрайберг, Т. Бахтуріна, Т. Кузмішина, І. Моргенштерн, Ю. Столяров, Е. Сукіасян та ін. Визначенню сучасних тенденцій та перспектив розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек присвячені роботи Г. Євстігнеєвої, А. Земскова, Б. Ленга, М. Лінквіста, О. Онищенко та ін.

Особливу групу становлять публікації дослідників, що займалися розробками науково-організаційних та правових засад створення зібрань електрон-

них документів, серед них: Е. Азгальдов, О. Бойкова, С. Васильченко, К. Генєєва, С. Китс, В. Наумов, С. Пушкова, М. Слободяник, А. Стрельцов, І. Тюнїна, П. Хугенхольц та ін.

Вивченню проблем класифікації електронних видань присвячені публікації А. Антопольського, Т. Майстрович, Т. Бахтуріної, В. Вуль, Ю. Столярова, Г. Швецової-Водки. Можливості електронних бібліотек досліджуються А. Антопольским, К. Вігурським, А. Віслим, А. Земськовим, Ю. Нохріним, А. Федоровим, Я. Шрайбергом та ін.

Питанням аналізу та використання електронних ресурсів присвячені праці П. Бакута, Б. Шумилова, А. Гиржона, В. Широкова, В. Голуба, В. Губарець, В. Степанова, А. Соляник, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко.

Помітний внесок у вивчення наукових засад формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів поряд з іншими вченими вносить група дослідників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Зокрема, у роботах В. Горового, В. Попроцької, Л. Костенко, Г. Ковальчук, Т. Павлуші, І. Павлуші, Т. Добко, О. Воскобойнікової-Гузєвої, Н. Стрішенець, Н. Самохіної вивчаються та узагальнюються проблеми системного підходу до формування фондів електронних бібліотек, принципи відбору електронних ресурсів, тенденції та особливості розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві.

При вивченні проблеми комплектування сучасних бібліотек мережевими ресурсами на окрему увагу заслуговують дослідження в цій галузі В. Копанєвої. У дисертаційній роботі «Формування фонду мережєвих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст.)» (2008) [6] і монографії «Бібліотека як центр збереження ресурсів Інтернету» (2009) [7] вона обґрунтувала необхідність формування в інтранет-середовищах вітчизняних бібліотек нових інформаційних складових – фондів мережєвих ресурсів, створила концепцію кооперативного архівування науково-інформаційних і суспільно значущих ресурсів Інтернету провідними галузєвими й регіональними бібліотеками України, дослідила тенденції розвитку правового підґрунтя архівування мережєвих ресурсів – перехід від заборонної парадигми класичного авторського права до дозвільної системи поширення знань. В. Копанєва також розробила методологічні засади інформаційної технології опрацювання інтранет-ресурсів у бібліотеках, що базуються на використанні Дублінського ядра метаданих і повнотекстовому індексуванні.

Важливим аспектом наукових праць з досліджуваної проблематики є визначення принципів відбору мережєвих інформаційних ресурсів, які підлягають архівуванню, виокремлення видів документів, якими комплектується ресурс (текстові, графічні тощо), їхньої тематики (універсальна, тематична, проблемно-орієнтована тощо), прийнятих обмежень (за хронологією, мовою, призначенням та іншими ознаками).

Загальноприйнятною є точка зору, що об'єктами комплектування не можуть бути ресурси, що містять визначену чинним законодавством шкідливу

інформацію, а саме: заклики до насильства, розпалювання расової і міжнародної ворожнечі тощо. Інтернет-ресурси будь-якого формату можуть бути джерелом поповнення фонду бібліотеки, якщо вони відповідають тематичним, видовим критеріям відбору й бібліотека має програми-клієнти для їх використання. Обмеження за способом подання документів мають значення лише тоді, коли документ не можна конвертувати у формати, прийняті в певній бібліотеці [14].

Складовою архіву насамперед мають стати колекції наукових і суспільно значущих документів національної складової Інтернету, тобто слід забезпечити повноту відображення в архіві публікацій, створених на території держави. Нормативною базою для архівування друкованих та інших видань є законодавчі акти щодо обов'язкового примірника документів, однак сьогодні не лише в Україні, а й в інших державах мережеві публікації не підпадають під сферу дії цих нормативних актів [16].

Варто зазначити, що архівування ресурсів глобальних інформаційних мереж не має належної нормативно-правової основи через невизначеність у міжнародному й національному законодавствах прав бібліотек щодо їх функціонування в електронному середовищі. Певною мірою розроблено питання, пов'язані з дотриманням авторських прав під час архівування електронних ресурсів узагалі й мережевих як їхньої складової частини. Серед українських бібліотекознавців значну увагу цим питанням приділяла В. Копанева. Вона констатує, що, оскільки мережева інформація належить до «відкритого контенту», у разі, якщо вона є у відкритому доступі, її захищено однією з публічних ліцензій (*GNU Open Public Licence*) або ліцензіями *Creative Commons*, що вирішує питання її поширення і використання [9].

Архів має включати також колекції зарубіжних мережевих науково-інформаційних ресурсів. При визначенні тематичного складу зарубіжних мережевих ресурсів, що мають архівуватися, слід виходити зі стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, що затверджені на законодавчому рівні.

Мають підлягати архівуванню також колекції інтернет-публікацій про Україну, а також зібрання мережевих документів українською мовою та публікації українців та українських інституцій в інших державах.

Разом з тим, як слушно зазначає В. Копанева, технологія архівування науково-інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж повинна бути спрямована на досягнення максимальної ресурсоощадності й давати змогу уникнути дублювання під час обробки документів [8]. На думку науковця, для досягнення цієї мети за умов обмежених матеріально-технічних і кадрових ресурсів і наявності розвинутих телекомунікаційних мереж до архівування доцільно залучити всі зацікавлені інституції – суб'єкти вітчизняної системи документальних наукових комунікацій (провідні галузеві й регіональні бібліотеки, інформаційні центри, наукові установи й навчальні заклади тощо).

Виходячи з цього, В. Копанєва робить висновок, що основною концептуальною засадою побудови цілісної системи архівування науково-інформаційних ресурсів в Україні слід обрати поєднання принципів децентралізованого збору й первинної обробки галузевих і регіональних фрагментів інформаційних мереж з централізованим формуванням зведеного довідково-пошукового апарату для підтримки багатоаспектного використання інформаційних ресурсів розподіленого архіву [там само].

Варто відзначити, що електронні колекції або веб-архіви інтернет-ресурсів нині створено в багатьох бібліотеках України. Насамперед заслуговують на увагу фонди мережеских ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Загальний архів науково-інформаційних ресурсів Інтернету Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського формує з 2005 р. Інтранет, екстранет-середовище НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/home>) має універсальний у видовому й тематичному аспектах електронний фонд понад 700 тис. публікацій. Цей фонд містить універсальні, галузеві й тематичні енциклопедії, довідники й підручники; колекції наукової, науково-популярної і художньої літератури; наукові журнали; музейні колекції; мультимедійні матеріали; зібрання матеріалів з бібліотечної справи й науково-інформаційної діяльності тощо. Переважна більшість складових архіву мережеских ресурсів у фондах інших бібліотек України відсутня. Інформаційні ресурси архіву надаються користувачам в інтранет-середовищі бібліотеки та її філіях.

Пошуковий апарат бібліотеки має у своєму складі систему бібліотечних каталогів і картотек і фонд довідково-бібліографічних видань обсягом 200 тис. примірників. Цей фонд містить документи нормативного характеру (закони, укази, постанови тощо), енциклопедії, тлумачні словники, довідники, бібліографічні посібники. Систему бібліотечних каталогів і картотек утворюють генеральний алфавітний каталог, читацькі алфавітний і систематичний каталоги і понад 30 каталогів і картотек підрозділів бібліотеки.

Збиранням й архівуванням мережеских інформаційних ресурсів у НБУВ опікується відділ формування й обліку електронних інформаційних ресурсів (ВФЕІР), створений у 2010 р. з метою впровадження нової форми інформаційної діяльності – обслуговування читачів повнотекстовими мережевими ресурсами Інтернету. Основними функціями відділу є формування та опрацювання зібрання інформаційних ресурсів українського сегмента Інтернету й актуальних для країни зарубіжних мережеских матеріалів у рамках вирішення завдань програми «Бібліотека-XXI» [14].

Пріоритетну тематику архівування електронних інформаційних ресурсів у НБУВ визначають Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Інструкції переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 р.» від 07.09.2011

р. та постанова президії НАН України від 21.09.2011 р. щодо організації виконання згаданої Постанови Кабінету Міністрів України.

Електронні видання пріоритетної тематики становлять 94 % від загальної кількості всієї наукової електронної бібліотеки (ЕБ) НБУВ:

- повнотекстові електронні видання науково-технічної спрямованості – 14 % від загальної кількості електронних інформаційних ресурсів;
- електронні видання природничої тематики (у тому числі фізико-математичні науки, хімічні науки) – 13 %;
- інформаційні й комунікаційні технології – 8 %;
- енергетика – 6 % від загальної кількості всього зібрання;
- природокористування – 6 %;
- науки про життя (у тому числі ресурси медичної тематики) і розвиток біотехнологій – 9 %;
- нові речовини й матеріали, нанотехнології і технології наноматеріалів – 7 %;
- суспільні й гуманітарні науки (економіка, мовознавство, філософія, психологія, історія) – 22 %;
- юридична література – 9 % від загальної кількості ресурсів наукової ЕБ.

На сьогодні загальна кількість опрацьованих за допомогою програмного середовища ІРБІС-64 видань у науковій ЕБ НБУВ перевищує 35 тис. бібліографічних описів електронних документів. Якщо видання пріоритетної тематики становлять 94 % від загальної кількості ресурсів ЕБ, решта повнотекстових мережевих ресурсів охоплює загальнонаукове, міждисциплінарне знання, військову справу тощо. Також широко представлено в науковій ЕБ довідкову літературу: словники, енциклопедії, довідники з усіх галузей знань.

До електронних матеріалів, які архівуються, належать:

- наукові, науково-популярні видання: аналітичні доповіді, монографії, колективні видання, популярні брошури;
- навчально-методичні видання: підручники, методичні посібники;
- довідкові видання: словники, енциклопедії, довідники;
- інші видання: збірки статей, атласи, альбоми, життєписи, нормативно-правові акти, закони, кодекси тощо.

Поповнення наукової ЕБ новими матеріалами відбувається за рахунок відбору інформаційних ресурсів із джерел відкритого доступу. Співробітники ВФЕІР проводять постійний моніторинг ресурсів мережі Інтернет, переглядають електронні бібліотеки, архіви, сайти, портали установ, організації з метою знаходження і подальшого архівування необхідних ресурсів, які відповідають певним умовам. Наукові співробітники відділу проводять також роботу з відстеження і першочергового архівування ресурсів, які в подальшому можуть зникнути з мережі Інтернет або ж не існуватимуть у вільному доступі.

Опрацювання архівованих електронних ресурсів відбувається у ВФЕІР за допомогою системи автоматизації бібліотек ІРБІС-64, роботу з якою підтри-

мує відділ програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ. Для продукування вихідної форми опрацьованого видання відомості про кожний електронний документ заносяться співробітниками ВФЕІР у 24 відповідні поля. Вихідна форма електронного документа містить бібліографічний опис, анотацію, тип ресурсу, розділ знань, ключові слова. Також наводяться відомості про формат завантаженого документа, його обсяг, подається гіперпосилання на повний текст ресурсу.

При створенні архівів мережевих ресурсів важливу роль відіграють правові питання, адже багато ЕБ публікують твори без попередньої згоди авторів. І хоча на першу вимогу авторів такі тексти знімаються зі сайту, де-юре має місце порушення їхніх прав. Виходом з цієї ситуації стало рішення про розміщення електронних інформаційних ресурсів у локальній мережі НБУВ (лише для перегляду в читальних залах), що не суперечить Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ, ст. 22 якого закріплює це як один з випадків, на який не поширюється виключне право власника авторських прав забороняти використання його творів. Ідеться про відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, якщо їхня діяльність не спрямована на отримання прибутку і відповідний ресурс представлено для ознайомлення. Частиною повнотекстових електронних інформаційних ресурсів наукової ЕБ НБУВ також можуть користуватися віддалені читачі (електронні версії видань, що передані авторами та видавництвами на договірній основі).

Разом з тим наукового опрацювання потребують аналітичні аспекти архівування мережевих ресурсів, врахування і подальша розробка яких дозволить вирішити проблеми щодо більш ефективного відбору та архівування мережевих документів до бібліотечних фондів.

Оскільки аналітична обробка мережевих ресурсів нині широко затребувана у різних галузях діяльності людини, бібліотека, з-поміж іншого, має зосереджуватись як на наданні доступу до аналітичної інформації, представленої в мережі Інтернет, так і на виробленні власних продуктів аналітичного спрямування. Таким чином бібліотека надає не лише технічні можливості доступу до первинної, необробленої інформації, а й створює якісно інший рівень доступу – інтелектуальний, який надає структуровану, систематизовану інформацію, зріз по певній проблемі, зроблений на основі аналізу великих масивів первинних джерел. Це значно скорочує час пошуку та обробки необхідної інформації, підвищує ефективність її використання, водночас потребуючи значних інтелектуальних та наукових технологій.

Особливого значення набуває визначення переліку та змісту критеріїв, на підставі яких може здійснюватися відбір та аналітична обробка мережевих інформаційних ресурсів, адже їх обсяги на кілька порядків перевищують традиційний документальний потік бібліотеки. Це унеможливило їх обробку методами, що використовуються під час опрацювання друкованих матеріалів, призводить до дублювання робіт, надмірності щодо збору первинної інформації.

Насамперед слід виходити з вивчення ймовірних інформаційних потреб споживачів аналітичної інформації, а також збереження інформації, яка б ґрунтувалася на аналізі нагромаджених фактів з історії життя країни та різних верств суспільства, надавала можливість ретроспективного моніторингу подій, супроводжуваного співмірною їм аналітикою фактів і прогнозів.

З огляду на це необхідно здійснювати порівняльний аналіз мережевих ресурсів щодо міри презентативності інформації з теми на різних сайтах, що впливатиме на їх вибір як джерела для відбору. Рівень прогнозованої інформативності сайта формально залежить від рівня кумуляції інформації аналітичного спрямування, офіційної інформації, неофіційної (опозиційної або незалежної) точки зору.

З іншого боку, міра кумуляції інформації з теми має узгоджуватися з такою змістовною характеристикою, як повнота інформації, ступінь достовірності інформації, яка має визначатися на рівні відбору. Зазначений критерій може мати різні ступені: від сприйняття інформації як недостовірної до наявності її офіційного підтвердження. Сайт державного органу або центральної установи, який містить інформацію, підтверджує її офіційність, має більшу міру вірогідності, що оцінюється позитивно. З іншого боку, повідомлення, розмішене на сайті пересічної юридичної або фізичної особи, може мати значно меншу тривалість існування, але й більшу міру унікальності порівняно з попередніми видами джерел, а значить бути більш цінним.

Слід також врахувати, що на різних сайтах можуть розміщуватися різні версії фактів, їхні коментарі, аналітичні матеріали, що зумовлює необхідність копіювання ресурсів, які містять різні (іноді полярно протилежні) оцінки фактів. З цієї точки зору найбільшу цінність для відбору представляють сайти аналітики новин, на яких часто спостерігається дублювання інформації, що вже зафіксована (ефект поглинання інформації). Разом з тим аналітико-синтетичні операції щодо вилучення дублюючих частин сайтів можуть займати багато часу. Тобто копіювання сайтів без їх аналітичного опрацювання буде охоплювати значно менше часу, але у цьому разі є більша ймовірність зберігання значних обсягів нерелевантної інформації.

Особливу увагу слід приділити так званим «чуткам» або «пліткам». Ця інформація зникає швидше, але саме вона є атрибутом соціально-комунікаційного тла епохи і її наявність не дає можливості представити історію за офіційними виданнями як суцільну пряму лінію. Важливим є збереження вихідного повідомлення, яке стає першоджерелом для створення аналітичних мережевих ресурсів.

Успішним досвідом у цьому напрямі є діяльність Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), що працює в структурі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Однією з важливих складових джерельної бази інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ є мережеві ресурси – інтернет-видання, електронні версії друкованих

ЗМІ, спеціальні інтернет-проекти, сайти владних структур, наукових установ, громадських і політичних організацій, галузеві електронні ресурси. Моніторинг та відбір інформації здійснюється за визначеними напрямками, серед яких: розвиток науки в Україні, проблеми інформатизації, україно-російські відносини, регіональні конфлікти, розвиток соціальних мереж тощо.

Технологія відбору мережевих ресурсів передбачає переважно моніторинг працівниками служби визначеного переліку веб-сайтів, які надають оптимальну щодо достовірності, актуальності, повноти, обґрунтованості та різносторонності інформацію.

У практиці роботи СІАЗ з мережевою інформацією є також досвід використання автоматизованої інформаційно-моніторингової системи відбору Web-Observer [20]. Функціонування системи полягає у відборі необхідної новинної інформації з бази публікацій на основі критеріїв відбору, що їх обумовлює користувач системи, а також подальшої обробки отриманої інформації. Запити на вибірку повідомлень з бази публікацій формуються на основі параметрів, що попередньо задані користувачем. Зокрема, серед критеріїв фільтрації документів можна виділити такі:

- дата документа;
- часовий проміжок, за який відбуватиметься добірка публікацій (година, доба, тиждень, місяць, три місяці, півроку);
- ключові слова – слово або набір слів, що повинні бути присутні у публікації;
- логіка – логічні присутності ключових слів у повідомленнях, що відбираються;
- мова статті – фільтрація статей визначеною мовою або кількома мовами, наприклад, лише українська, або українська та російська;
- статус – параметр, що регулює відбір серед оброблених або необроблених повідомлень;
- кількість – параметр, що визначає кількість одночасно виведених заголовків публікацій, що відповідають запиту;
- вибір джерел – джерела згруповані за приналежністю до країни, категорії або рубрики. Можна вибирати як окремі джерела, так і групи джерел.

Комбінуючи фільтри, що описані вище, можна досягти максимальної релевантності знайдених матеріалів. Час пошуку залежить від складності сформованого запиту та тривалості часового проміжку.

Утім, використання автоматизованої інформаційно-моніторингової системи відбору Web-Observer у процесі практичної роботи СІАЗ було визнано не достатньо ефективним, оскільки під задані параметри пошуку часто потрапляла інформація, яка лише дотично відповідала певній проблематиці, або неповна інформація, суттєві елементи якої містяться на більш глибоких рівнях сайтів.

У процесі створення інформаційно-аналітичних продуктів СІАЗ тісно співпрацює з іншими підрозділами НБУВ, використовуючи фонди бібліотеки

для створення синтезованих науково обґрунтованих інформаційних продуктів, які мають максимально задовольняти інформаційні потреби користувачів.

Процес інформаційного виробництва СІАЗ складається з кількох етапів:

- пошуку, відбору, структурування мережевої інформації;
- аналізу інформації;
- обробки та створення на базі первинних ресурсів певного виду інформаційного продукту.

Важливим напрямом у роботі з розширення інформаційної бази служби є вивчення регіональних джерел електронної інформації. У результаті такої роботи створено електронну карту регіонів. Веб-ресурси досліджуються за певними критеріями (суспільна значущість, періодичність оновлення мережевих ЗМІ; якість підтримки електронного видання; якість оперативної аналітичної інформації; можливості пошукового апарату сайтів, роботи архіву, умови використання матеріалів тощо).

Для вдосконалення роботи з розширення пошуку необхідної інформації запроваджено використання «електронних візиток», які складаються кожним співробітником відділу технології електронної обробки інформації, поповнюються ним у процесі роботи. Вони сприяють збереженню та накопиченню знайдених веб-ресурсів, чіткому й оперативному перерозподілу шляхів пошуку потрібної інформації. На сьогодні вивчено і введено в робочі процеси близько 200 сайтів центральних українських та російських інтернет-видань, 227 – регіональних.

Під час пошуку, технічного опрацювання та структурування інформації, що є основою роботи служби, враховуються такі критерії відбору матеріалів інтернет-видань, як:

- жанрові особливості інформаційно-аналітичного продукту;
- необхідний рівень деталізації матеріалу;
- потреби замовників дослідження, характер практичного використання.

Сучасні технології надають можливість використовувати дистантну форму надання інформаційно-аналітичної продукції замовниками. Відповідні інформаційно-аналітичні матеріали в електронному вигляді надсилаються на e-mail понад 900 адресатів у вищих органах центральної влади, в обласних центрах, містах та районах України. СІАЗ широко використовує і таку форму дистантного обслуговування читачів, як надання доступу до інформаційно-аналітичної продукції через веб-портал НБУВ у рубриці «Аналітичні матеріали СІАЗ», яка регулярно поповнюється.

Отже, наведений аналіз дасть змогу стверджувати, що на сьогодні українськими бібліотекознавцями здійснено низку досліджень щодо теоретичних та практичних аспектів архівування бібліотеками мережевої інформації, а також накопичено певний практичний досвід, який, однак, не має належно наукового узагальнення в контексті вивчення аналітичних аспектів ство-

рення архівів мережових ресурсів. Це створює необхідність розв'язання низки питань щодо подальшого удосконалення діяльності бібліотек з організації комплектування її фондів інформаційними ресурсами мережі Інтернет, забезпечення їх надійного зберігання та ефективного використання в інтересах суспільства.

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення та ресурс : монографія / В. М. Горовий. – К., 2010. – 356 с.
2. *Горовий В. М.* Бібліотеки оновлюваного суспільства: деякі тенденції та особливості розвитку / В. М. Горовий. – Бібл. планета. – 2006. – № 3. – С. 27–30.
3. *Ільганаєва В. О.* Бібліотека в сучасному інформаційному середовищі: Основні стратегії розвитку / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харківської державної академії культури. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика : зб. наук. пр. – Х., 1999. – Вип. 1. – С. 30–37.
4. *Казаков В. Г.* Электронный документ как объект библиотечного дела: постановка проблемы [Электронный ресурс] / В. Г. Казаков, Т. В. Майстрович // Электронные библиотеки : рос. науч. электрон. журн. – 2003. – Т. 6. – Вып. 4. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/2003/part4/КМ>. – Загл. с экрана.
5. *Ковальчук Г.* Використання електронних ресурсів в обслуговуванні користувачів у публічних бібліотеках / Г. Ковальчук, Н. Кучерява // Бібл. форум України. – 2010. – № 1. – С. 13–16.
6. *Копанєва В. О.* Формування фонду мережових ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст.): / автореф. дис. канд. іст. наук / В. О. Копанєва : спец. 27.00.03 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – 21 с.
7. *Копанєва В. О.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: [монографія] / В. О. Копанєва // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 198 с.
8. *Копанєва В. О.* Архівування науково-інформаційних ресурсів Інтернет: основні концептуальні положення / В. О. Копанєва // Бібл. вісн. – 2005. – № 2. – С. 14–19.
9. *Копанєва В. О.* Інтернет і авторське право / В. О. Копанєва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–27 трав. 2010 р. – К., 2010. – С. 171–173.
10. *Костенко Л. Й.* Розвиток інформаційних технологій та Інтернету в бібліотеках / Л. Й. Костенко // Бібл. вісн. – 2002. – № 1. – С. 16–18.

11. *Майстрович Т. В.* Электронные библиотеки: принципы создания : науч.-метод. пособие / Т. В. Майстрович, А. Б. Антопольский. – М. : Либерия-Бибинформ, 2007. – 283 с.
12. *Майстрович Т. В.* Электронный документ как компонент библиотечно-го фонда. / автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Т. В. Майстрович. – М., 2005.
13. *Майстрович Т. В.* Электронный документ в библиотеке : науч.-метод. пособие / Т. В. Майстрович. – М. : Либерия-Бибинформ, 2007. – 139 с.
14. *Самохіна Н. Ф.* Архівування інформаційних ресурсів у системі формування електронної бібліотеки / Н. Ф. Самохіна // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 27–31.
15. *Соляник А. А.* Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку : монографія / А. А. Соляник. – Х. : ХДАК, 2005. – 230 с.
16. *Чепуренко Я. О.* Державне забезпечення системи обов'язкового примірника творів друку України: етапи розвитку / Я. О. Чепуренко // Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 69 с.
17. Google [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/>. – Назва з екрана.
18. Google Scholar [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scholar.google.com/>. – Назва з екрана.
19. Scirus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scirus.com/>. – Назва з екрана.
20. Web-Observer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webobserver.info/>. – Назва з екрана.

До уваги держслужбовця

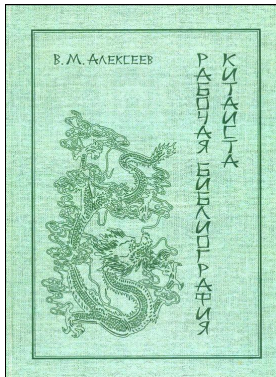
С. Блиндарук, провідний бібліограф

Нові надходження НБУВ

Алексеев В. М. Рабочая библиография китаиста : книга руководств для изучающих язык и культуру Китая / В. М. Алексеев ; отв. ред. Б. Л. Рифтин ; отв. сост. Т. И. Виноградова ; Б-ка РАН, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – СПб., 2010. – 504 с.

Дане видання є першою рекомендаційною бібліографією синологічної літератури, яка складена основоположником російської школи китаїстики академіком В. М. Алексеевим.

Взагалі, сінологія (від пізньолатинського Sina – Китай і ... логія), китаєзнавство – це комплекс наук, що вивчають історію, економіку, політику,

філософію, мову, літературу та культуру стародавнього і сучасного Китаю.

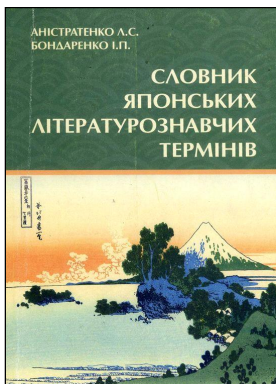
Це свого роду робоче видання, з допомогою якого китаїст-початківець дізнається про те, як підходити до тексту, озброївшись знаннями у вмінні читати як старий, так і сучасний, не кажучи про інші тексти – німецький, французький, англійський та інші. Видання заслуговує на увагу вже тим, що тут є такі відомості: про місцезнаходження видання; відомості про видавців каталогів; про міфи; про китайський театр та багато ще цікавої та корисної інформації. Працю доповнює стаття академіка Б. Л. Ріфтіна про нову

довідкову літературу китаїстики за станом на 2009 р. включно.

Книга складається з двох частин: 1. «Фонди й цикли»; 2. «Робота китаїста. Його довідковий посібник». В свою чергу, частини розподілені на глави, які розкривають суть самої дисципліни, дають пояснення по засвоєнню тексту китайської мови та організації самої роботи китаїста. У процесі складання посібника було використано багато джерел, взятих з газетних та журнальних статей, збірників, довідників на китайській, інших мовах з питань літератури, культури, мовознавства, філософії, мистецтва та релігії. Доречно підкреслити, що окремо подані книги та статті на російській мові, на західноєвропейських мовах та на китайській й японській мовах з посиланням на мережеві ресурси. У кінці видання надається додаток з рідкісними архівними документами.

Книга призначена для китаїстів та бібліографів, а також для всіх, зацікавлених китайською культурою та історією сходознавства.

Шифр зберігання у НБУВ: ВС 51882

Аністратенко Л. С. Словник японських літературознавчих термінів / Л. С. Аністратенко, І. П. Бондаренко ; Ін-т філології, КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 208 с.

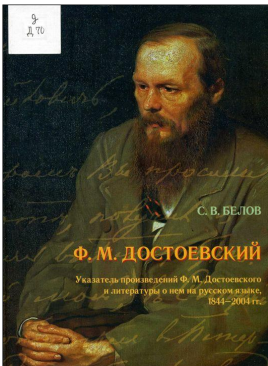
Представлене видання є першою в українському літературознавстві спробою створити термінологічний словник японської літератури. Він містить понад 750 термінів і понять, які охоплюють три жанри літератури – епічний, ліричний і драматичний.

Статті «Словника» мають стислий або розгорнутий вигляд. Стаття складається з ієрогліфічного написання терміна, історії його дослідження та ети-

мології й містить ілюстративні матеріали. Книга має довідково-пошуковий апарат: алфавітний та тематичний покажчики літературознавчих термінів, покажчик творів японської літератури. Важливо зазначити, що до створення цього словника були залучені теоретичні праці з поезики та стилістики японських поетів та дослідження українських, російських, американських, французьких та японських фахівців-літературознавців.

Книга буде цікава широкому колу українських шанувальників японської літератури.

Шифр зберігання у НБУВ: Ва 754498

Белов С. В. Ф. М. Достоевский : указ. произведений Ф. М. Достоевского и лит. о нем на рус. яз., 1844-2004 гг. / С. В. Белов ; Рос. Нац. б-ка. – СПб., 2011. – 755 с.

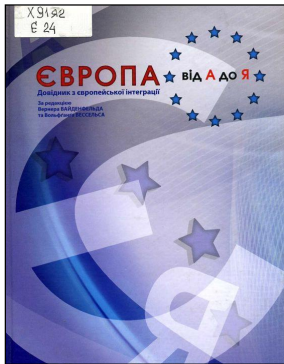
Творчість Федіра Михайловича Достоевського посідає одне з головних місць у світовій літературі. І це не випадково, бо письменник зараз – один з найбільш вивчаємих у світі. На протязі багатьох років робиться спроба скласти ґрунтовну працю про творчу діяльність письменника.

Представлене видання є першим покажчиком, який охоплює всю критичну літературу за 160 років. Це ґрунтовна праця, яка включає такі цікаві розділи: «Ф. М. Достоевский и искусство», «Ф. М. Достоевский в воспоминаниях современников», «Ф. М. Достоевский в художественной литературе», «Музеи-квартиры Ф. М. Достоевского», автореферати дисертацій, довідково-бібліографічна література.

Матеріал у ньому розташований у систематичному порядку, що полегшує пошук. В середині розділів публікації розміщені у прямій хронології. Пошуковий апарат включає: покажчик творів Ф. М. Достоевського; хронологічно-географічний та тематичний покажчики; покажчик вистав та концертних виступів; покажчик кінофільмів; покажчик театрів; покажчик імен. У виданні також зібрані публікації листів, текстів та ділових паперів, дарчих написів на книгах та фотографіях. Окремий розділ присвячено перекладацькій діяльності письменника.

Видання викличе інтерес у багатьох літературознавців і всіх, хто прагне глибоко ознайомитися з творчою діяльністю великого письменника.

Шифр зберігання у НБУВ: СО 31559

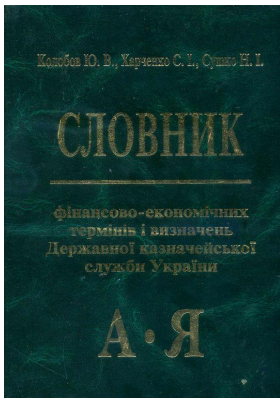

Європа від А до Я: довід. з європ. інтеграції / за ред. В. Вайденфельда, В. Вессельса ; пер. з нім. А. Тюшка. – Львів : Компанія «Імперіал», 2007. – 514 с.

Дослідження у довіднику подано у зручних і швидкодоступних формах: словниковій, довідково-пошуковій, статистичній і хронологічній. Розділи у книзі мають наступні частини: Європейське єднання в історичній перспективі; Європа: словник-довідник; Європа у поняттях; Європа у цифрах (статистичні дані за 2004–2005 рр.) та Європа в Інтернет (даються електронні адреси). Окремо подана хронологія європейської інтеграції (1946–2006) та предметний покажчик. Статті до понять, окремо подані у довіднику, марковані червоним кольором, а ключові слова – виділені жирним шрифтом. При перекладі тексту була використана нова для українського ринку перекладів технологія Translation Memory – система машинної перекладацької пам'яті.

Довідник буде в нагоді фахівцям-політикам, політологам-міжнародникам, історикам, юристам-міжнародникам, – усім тим, хто цікавиться питаннями розвитку інтеграційних процесів у Європі.

Шифр зберігання у НБУВ: Ва 764469

Колобов Ю. В. Словник фінансово-економічних термінів і визначень Державної казначейської служби України / Ю. В. Колобов, С. І. Марченко, Н. І. Сушко ; за заг. ред. М. Я. Азарова. – К. : Знання України, 2012. – 503 с.

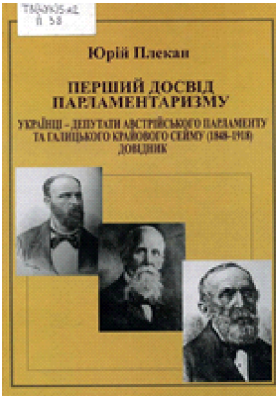
Сучасний етап функціонального та швидкого розвитку казначейської системи дуже тісно пов'язаний з реалізацією політики держави в напрямку інтеграції України в світове співтовариство, яке в свою чергу, потребує нового рівня професійного та творчого осмислення, впровадження та використання нових норм бюджетного, митного, податкового законодавства у сучасній вітчизняній бюджетній сфері.

У словнику представлено тлумачення понад 3000 термінів та визначень, які широко використовуються у казначейській практиці та відображають основні напрями фінансової системи. Наведена термінологія міститься у законодав-

чих, нормативно-правових актах та інших документах, що регулюють бюджетний процес в Україні.

Словник призначено для економістів та фінансистів, науковців та студентства, викладачів вищих навчальних закладів, а також працівників органів державної влади, підприємств, установ та організацій, які знаходяться на казначейському обслуговуванні.

Шифр зберігання у НБУВ: ВС 54926

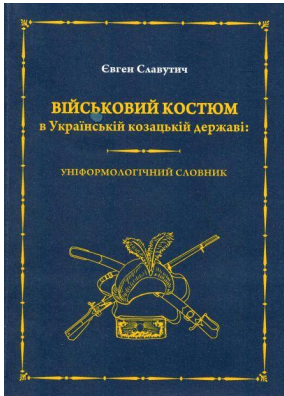
Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці-депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918) : довідник / Ю. Плекан. – Івано-Франківськ : Вид. Третяк І. Я., 2012. – 140 с.

Представлене видання коломийського науковця Юрія Плекана містить значний фактичний матеріал, який є науковим дослідженням з історії громадсько-політичної та освітньої діяльності українців Галичини у представницьких органах Австрійської імперії за період з сер. XIX ст. до 1918 р., тобто – часу розпаду Дунайської монархії. Детально розглянуто громадсько-політичне життя Галичини другої половини XIX – поч. XX ст., зокрема діяльність депутатів від українського населення краю в Австрійському парламенті та Галицькому сеймі за період з 1848–1918 рр. Деякі біографії є достатньо повними. Інші містять мінімум інформації через брак документальних відомостей про життя того чи іншого депутата. У цілому довідник дає можливість читачеві зрозуміти витоки традицій парламентаризму в Галичині. Додатково подана пояснювальна термінологія історичного характеру.

Видання має пристатейну бібліографію, де є відомості, взяті з різних джерел: як енциклопедичних, так й періодичних, в т. ч. з діаспорних видань. У кінці довідника зібрані фотознімки деяких діячів та даються пояснювальні терміни, які зустрічаються у духовній сфері. Довідник знайде своїх прихильників серед науковців-дослідників історії українського парламентаризму, політологів, студентів та краєзнавців.

Шифр зберігання у НБУВ: Ва 755987

Славутич Є. В. Військовий костюм в Українській козацькій державі : уніформол. слов. / Є. В. Славутич ; НАН України, Ін-т історії України. – К., 2012. – 171 с.

Пропонований словник відображає оригінальну термінологію, пов'язану з костюмом українського війська доби Гетьманщини, що функціонувала в українських говорах на території української козацької держави від середини XVII до кінця XVIII ст. Лексикографічний матеріал згруповано у межах чотирьох тематичних розділів: «Одяг», «Зброя та військове спорядження», «Кінський убір», «Матеріали для виготовлення одягу і спорядження». У статтях подано розгорнуту семантичну характеристику термінів шляхом описового пояснення, в багатьох випадках – з елементами використання енциклопедичних матеріалів та короткої етимологічної довідки. При написанні цього видання були використані архівні матеріали як України, так й Росії, опубліковані писемні пам'ятки.

Словник розрахований на істориків, мовознавців, фахівців суміжних галузей науки і всіх, хто цікавиться історією українського військового костюма та історією української мови, а також для музейних працівників, митців, костюмологів та мистецтвознавців.

Шифр зберігання у НБУВ: Ва 764078

Підп. до друку 10.07.2013.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 5,26.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3